ALp 1752 L
NI-10

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1996 SAUSIS - JANUARY Nr. 1 (275)

akiračiai

SMURTAS – NE VIENINTELĖ GRĖSMĖ SPAUDOS LAISVEI

– Naktį iš lapkričio 16 į 17 Vilniuje, *Lietuvos ryto* redakcijos priestate susprogdinta bomba. Nuostoliai – virš 400,000 litų. Žmonių aukų nėra.

Tiek apie šį smurto veiksmą žinojome Čikagoje penktadienį, lapkričio 17-tąją, o šeštadienį, lapkričio 18-tąją, sėdėdamas lėktuve kažkur virš Atlanto, rūpestingai rankiojau užuojautos žodžius, kuriuos teks pasakyti užėjus į didžiausio Lietuvos dienraščio redakciją.

Pirmadienio rytą nuo įėjimo pusės redakcijoje atrodo niekas nepasikeitę – sprogdintas priestatas kitame pastato gale. Tik iš lauko vaikšto pora ginkluotų policininkų. Tačiau šiokių tokių naujovių yra. Prie durų sustabdo budintis jaunas vyrukas ir mandagiai paklausia:

– Pas ką Jūs?

– Aš pas Valatką.

Prasideda Valatkos paieškos. Deja, nesėkmingos. Jaučiu, kad skleidžiasi uždanga...

– Tada aš pas Vainauską...

– O kas Jūs būsite?

Pas vyriausius, pasirodo, ne taip lengva pakliūti. Pasisakau, bet nei vardas, nei pavardė tvarkos palaikytojams įspūdžio nepadaro. Pasiūlys ateit kitą kartą, pagalvoju, ir kloju svarbiausią „kozirį": aš ką tik iš Čikagos.

Čikaga – magiškas žodis. Netrukus atsiranda ir Vainauskas, ir Valatka.

– Tai einam.

Neklausiu kur. Kur kitur, jei ne į patį sprogimo centrą. Pakilę į antrą aukštą einame koridorium iki pat galo, atidarome šiek tiek pakrypusias duris ir ...

– Čia.

Vaizdas būdingas nebaigtoms statyboms: betono lubos, betono grindys, šiek tiek apgriuvusi vidinė plytų pertvara. Tik ten, kur iš lauko turėtų būti galutinė pastato siena – didžiulė tuščia erdvė. Vaizdas įspūdingas, nors ir ne per daug gražus – Vilniaus senamiesčio panorama: stogai, stogai, stogai, kaminai, dūmai... Žvilgteriu žemyn. Dar pora žingsnių ir nužengčiau tiesiog į kieme pastatytą sunkvežimį, į kurį buldozeris krauna dar užsilikusias plytų ir betono nuolaužas.

Valymo darbai jau beveik baigiasi, nors dar tik pirmadienis... Pasiremiu į kažką, kad neimtų svaigti galva ir tik tada pažiūriu, į ką aš čia atsirėmiau. Ten turėjusi būti atrama gerokai apgriauta, suskilusi. Kad nenugriūtų viršutiniai aukštai, statybininkai statmenai įrėmė storą plieninį balkį. Netoliese pastebiu dar porą tokių balkių.

– Čia į antro aukšto balkoną buvo įmesti sprogmenys, vėliau išsprogdinti distanciniu valdymu. Statybininkai aiškino, kad jei sprogdintojai būtų nepagailėję dar dešimties gramų sprogmenų, būtų nugriuvę viršutiniai aukštai, – aiškina Valatka.

Dabar turbūt geriausia proga išsakyti lėktuve atmintinai išmoktas užuojautos formules. Tačiau Vainauskas greitesnis už mane.

– Tai ką, ar ne šauniai atrodo mūsų priestatas?

– Šauniai, šauniai, ką ir besakysi. Tokio dar nebuvau matęs, – bandau ir aš pajuokauti. Nuotaika lyg ir ne visai tinkama užuojautoms. Reikėtų rimčiau... Sutelkiu savo žurnalistinės energijos likučius.

– Na, sakyk atvirai, Gedvydai, ar po sprogimo nebuvo atėjusi mintis viską mesti ir pasiieškot ramesnio užsiėmimo?

– Ne. – Ir vėl tyla. Atsakymas trumpas, tik vienas žodelytis. Vos dvi raidės. Bet koks didelis jo informacijos krūvis! Juk pasakyta beveik viskas, ką ir buvo galima pasakyti. Kad dėl sprogdinimo laikraštis nekeis savo krypties, kad pastatas bus atstatytas, kad tikslo – koks jis bebūtų – sprogdintojai nepasiekė. Kad pralaimėjo ne *Lietuvos rytas,* o nevykėliai, tikėję, kad susprogdins laisvą žodį. Ir pralaimėjo visiškai, totaliai, absoliučiai.

Velniop su visom užuojautom, nusprendžiau tada ir turbūt nesuklydau. Juk užuojautos sakomos pralaimėjusiems. O šie tegul pirma atsisėda už grotų, nors ir tada vargu ar susilauks mano užuojautos.

Vietoj užuojautų, nusprendžiau šį kartą truputį aktyviau prisidėti prie Lietuvos žurnalistų pastangų užsitikrinti tokias sąlygas ir teises, kad ir ateityje laisva spauda galėtų apseiti be mūsų užuojautų.

Lietuvos ryto vyr. redaktoriaus klausiu, ar nebuvo reikalavimų, grasinimų, telefono skambučių, iš ko būtų galima spėlioti, kas ir kodėl įvykdė šį nusikaltimą. Nieko tokio nebūta. Tik bankininkas Konopliovas kartą po apie jį išspausdinto straipsnio skambinęs ir sakęs, kad iš tokių straipsnių nieko gera nebus. Tačiau jį įtarti pagrindo nėra. Žmogus tiesiog buvo nepatenkintas ir tiek.

Spėliojimams apie nusikaltėlius ir jų tikslus erdvės pakanka. Greičiausia tai padarė kokia nors organizuota nusikaltėlių grupuotė, keršydama už dažnai laikraštyje spausdinamus straipsnius apie nusikalstamų grupių veiklą. *Liet. rytas* neseniai atskleidė nemažai betvarkės ir korupcijos faktų policijoje ir apskritai Vidaus reikalų ministerijoje, dėl ko vietas prarado keli aukšti pareigūnai. Ir jų keršto galimybė neatmestina. *Liet. ryto* spaustuvėje spausdinama opozicinė Gudijos spauda, kurią valstybinėse spaustuvėse spausdinti uždraudė to krašto prezidentas (o kitokių spaustuvių Gudijoje nėra). Vainauskas tačiau abejoja, ar pavyks policijai išaiškinti nusikaltimus. Jo nuomone, žurnalisto V. Lingio žudikus išaiškinti padėjo tuoj po žmogžudystės visame krašte padaryta daugybė kratų, kur ir buvo užtikti pirmieji nusikaltėlių pėdsakai. Tuo tarpu šį kartą kokių nors masinių paieškų policija nesiėmė.

Sprogimas *Liet. ryto* redakcijoje įvykdytas valdžiai ypač neparankiu metu. Per paskutinius porą metų valdžios ir spaudos santykiai labai pablogėjo ir pasiekė tokią įtampą, kad jau beveik galima kalbėti apie valdžios ir spaudos karą. Tai nereiškia galimybės, kad į šį reikalą vienaip ar kitaip būtų įsipainiojusi valdžia. Priešingai, valdžia rengėsi spaudą pažaboti gan efektyviomis įstatyminėmis ir administracinėmis priemonėmis. Dėl to tuoj po sprogimo *Lietuvos ryte* didieji dienraščiai (išskyrus valdžią palaikančią *Dieną*) ir kiti laikraščiai bei radijo ir televizijos programos, susibūrę į Laisvojo žodžio forumą, paskelbė bendrą pareiškimą, kuriame kaltino valdžią ir kai kuriuos privačius asmenis spaudai nepalankių nuotaikų puoselėjimu, galbūt paskatinusiu ir šio nusikaltimo vykdytojus. Todėl netikėtai atsiradus galimybei susitikti su prez. A. Brazausku, mielai ja pasinaudojau, norėdamas, svarbiausia, patirti Prezidento ir jo aplinkos nuotaikas spaudos atžvilgiu.

Pokalbiui natūraliai pakrypus į spaudos klausimus, prez. Brazauskas pabrėžė dar vieną nusikaltimo galimybę. Tai galėję padaryti ir tam tikros vidaus jėgos, norinčios krašte destabilizuoti padėtį, ypač dabar, artėjant Seimo rinkimams. Didžiausio šalies dienraščio redakcija galėjo būti pasirinka tik kaip patogiausias taikinys tokiam tikslui. Kita vertus, Prezidentas labai suabejojo mano paminėta galimybe, kad gali būti įsivėlę ir Gudijos sluoksniai, nepatenkinti *Liet. ryto* paslaugomis to krašto opozicinei spaudai. Prezidento nuomone, savo nepasitenkinimą gudai būtų išreiškę diplomatiniais kanalais arba parodę asmeniškuose susitikimuose, o to nėra buvę.

Dėl spaudos ir valdžios santykių Prezidentas pareiškė savo įsitikinimą, kad konfliktas yra dirbti-

(tęsinys 9-me psl.)

Šiame numeryje

IŠ KAIRĖS IR IŠ DEŠINĖS

Taip pavadinta nauja skiltis Akiračiuose. *Joje mūsų bendradarbis politologas Julius Šmulkštys savitai reaguos į Lietuvos ir lietuviškosios išeivijos gyvenimo įvykius. Šį kartą – apie sovietinio laikotarpio paminklus.*

BEVEIK KETURI MILIJONAI ISTORIKŲ

Kai kitose srityse klausiame specialistų patarimų, kodėl istorijoje beveik kiekvienas lietuvis jaučiasi pats galįs istorikus pamokyti?

LEISKIT Į TĖVYNĘ...

...o kai leidimo nebereikia, kodėl negrįžtame? Tuo klausimu svarstymus pradedame šiame numeryje.

SKILTYS, LAIŠKAI, POLEMIKA

NAUJAMETINIAI APMĄSTYMAI

Naujametiniais linkėjimais išreiškiame įvairiausių asmeninių pasisekimų norą bei viltį, kad kiti metai būtų geresni už praėjusius.

Linkėdami asmeninių pasisekimų, turime neužmiršti ir savo tautinės bendruomenės bei išeivijos gyvenimo, kuris kiekvienais metais vis labiau siaurėja. Lietuviška kultūrinė veikla kaskart susiduria su vis daugiau kliūčių, nes iš gyvenimo pasitraukia aktyvūs darbuotojai .

Tad kyla klausimas, ar mes tai siaurėjančiai veiklai tinkamai ruošiamės? Pirmas ženklas – spauda. Daug laikraščių jau užsidarė, nes pradėjo trūkti skaitytojų ir bendradarbių. Ir ateityje toji padėtis negerės.

Štai Euro*pos lietuvis* (nr. 41, 1995) paskelbė savo skaitytojams tokį pranešimą:

Labai apgailestaudami pranešame visiems „Europos lietuvio" skaitytojams, bendradarbiams ir rėmėjams, kad dėl vis didėjančių „Europos lietuvio" leidimo išlaidų nuo šių metų pabaigos „Europos lietuvio" leidimas bus nutrauktas.

Jau per eilę pastarųjų metų mūsų maža Britanijos lietuvių bendruomenė buvo slegiama didelės „Europos lietuvio" finansavimo naštos. Ieškojome būdų šias didžiules išlaidas sumažinti, todėl nelengva širdimi leidome „Europos lietuvio" spausdinimą atlikti Vilniuje, tikėdami, kad būdamas Tautos kamiene laikraštis atras daugiau skaitytojų ir tuo pačiu palengvins mūsų išlaidas.

Deja, mūsų viltys nepasiteisino. O po Antro pasaulinio karo atvykusių tremtinių Vakaruose gretos vis mažėja, mūsų skaitytojai pasitraukia amžinybėn. Skaitytojų ratui vis mažėjant, „Europos lietuvio" leidimo išlaidos vis didėja, todėl Britanijos lietuvių bendruomenė ateityje bus priversta apsiriboti perorganizuota kuklesne informacija.

Tie, kurie dar atsimename, „Britanijos lietuvis" užgimė 1947 m. liepos 25 d. Pradžia buvo nelengva: neturėjome savo patalpų spausdinimui ir rinkimui, turėjome glaustis pas svetimus, bet buvo daug entuziazmo ir noro turėti savo laisvą spaudos balsą.

„Britanijos lietuviui" populiarėjant ir plečiantis į kitus Vakarų Europos kraštus, 1953 metais buvo pakeistas ir jo pavadinimas – į „Europos lietuvį", kuris išliko iki šių dienų.

Čia išdėstytos priežastys tinka visiems laikraščiams, įskaitant ir JAV. Štai neseniai turėjo finansinių problemų *Draugas*, leidžiamas Čikagoje. Norėdamas pratęsti savo gyvenimą, pradėjo kurti fondą. Gali išsilaikyti ilgiau, bet, mano supratimu, padarė klaidą, pasilikdamas ir toliau dienraščiu. Ambicijos čia nedaug padės, bet realybė yra kitokia. Turėtų pasidaryti savaitraščiu – pagerėtų turinys, galėtų padidinti puslapių skaičių, sumažėtų išlaidos ir lábiau tiktų savaitinei gyvenimo raidai, nes visiems žinoma, kad laikraštį skaitytojai gauna žymiai pavėluotai. Bet čia yra leidėjų pasirinkimas.

Žvilgterėkime į mūsų visuomeninį ir organizacinį gyvenimą. Aplinkybėms keičiantis ir bendruomenės darbuotojų skaičiui mažėjant, ar ne laikas ir organizacinį gyvenimą pertvarkyti, reformuoti, sumažinti įvairių tarybų, valdybų, apygardų skaičių, nes greit gali atsitikti, jog „vadų" liks daugiau, negu „kareivių". Reikia gerai pasvarstyti, ar reikalinga, kaip atskira institucija, Pasaulio lietuvių bendruomenė. Kraštų valdybos gali tvarkyti savo reikalus be kažkokio aukštesnio organo direktyvų, nes jie savo padėtį daug geriau žino, negu vad. Lemonto centre sėdinti valdyba.

Mes turime įsijungti į visur vykstantį judėjimą – mažinti biurokratiją ir didinti vietinių organų iniciatyvą. Tuo būdu geriau pasiruošime sutikti visuomeninio gyvenimo pasikeitimus.

LIETUVIŠKASIS RUSH LIMBAUGH !

Daug kas žino, kas yra Rush Rimbaugh Amerikos politikoje. Jis turi radijo ir televizijos programas, per kurias su parinktu demagoginiu žodynu, melu, ir pajuoka kritikuoja prez. Clintoną ir demokratų partiją. Respublikonai ekstremistai ir kitokie „religinės dešinės" aktyvistai mano, jog jo demagoginės retorikos dėka jie laimėjo kongrese daugumą.

Atrodo, panašų vaidmenį lietuvių politiniame gyvenime vaidina frontininkas J. Kojelis, nuolatiniu savo taikiniu pasirinkęs Santarą-Šviesą. Su *Akiračiais,* dėl savo kelionės su bimbininkais į Lietuvą, jis turi neužbaigtų sąskaitų ir neišpildytų pažadų.

Štai vėl *Dienovidyje* (nr. 35 ir 37, 1995) skaitome tokius J. Kojelio išpuolius prieš santariečius:

Iki šiol joks Nobelio laureatas viešame forume nėra kalbėjęs apie komunizmo Lietuvos žmonėms atneštas kančias. Iš mūsiškių kai kurių šviesuolių lūpų greičiau pasigirsta propagandinių žodžių apie tariamą to laikotarpio palaimą. Tuomet esą buvęs lietuvių kultūros „aukso amžius" ir „nufanatėjimas" (A. Štromas); tas laikotarpis pagimdęs Vytauto Didžiojo vertą istorinę asmenybę – Sniečkų (T. Venclova). Tiesą apie to laikotarpio kančias pasakoja gyvi išlikę partizanai, rezistentai, politiniai kaliniai, tremtiniai, išgelbėti archyvai. Šie liudytojai didžiųjų pasaulio forumų dar nepasiekė.

Toliau perduodame ištrauką iš aprašymo tėvo ir sūnaus Lino Kojelio pasirodymo Piliečių Chartos susirinkime:

Nedažnai į nedidukę 228 salę sostinės A. Jakšto 9 suguža tiek žmonių. Šįsyk visus patraukė Kojelių pavardė. Pasirodo, ir Juozas (tėvas), ir Linas (sūnus) nėra lietuviams tolimi išeiviai. Abu juos gerai pažįstame iš straipsnių spaudoje, iš jų veiklos ginant Lietuvos interesus tiek okupacijos, tiek nepriklausomybės metais.

Juozas Kojelis – žurnalistas, visuomenės veikėjas – apibūdino JAV lietuvių organizacijas, paminėjo svarbiausias akcijas. Dirbę dieną naktį, bet pasiekdavę ir „didžiąją spaudą", prieidavę senatorius, sugebėję į savo pusę palenkti JAV Kongresą. Kalbėtojo žodžiais, tokios veiklos idealas buvęs profesorius Juozas Brazaitis. Neigiamas pavyzdys – žmonės, susitelkę „Santaroje-Šviesoje": jie šaipėsi iš rezistencijos, vengė kalbėti apie okupaciją

akiračiai

(USPS 706 - 500)

• Published monthly, except August and December, by Horizons Foundation Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620-5647. Subscription price: $12.00 annually; $ 1.50 per copy. Second class postage paid in Chicago, Ill. Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Ill., 60620-5647.

• Šio numerio redakcija: L. Mockūnas, Z. Rekašius, H. Žemelis, V. Zalatorius.

• Redakcinė kolegija: R. Mieželis, L. Mockūnas, Z. Rekašius, A. E. Senn, J. Šmulkštys, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis.

• Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia *Akiračiuose* svarstytus dalykus.

• Metinė 10 numerių prenumerata $ 12.00.; atskiro nr. kaina – $ 1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti *Akiračių* vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

(atseit, kad nenuliūdintų lietuvių!)

Auditorija svečius apibėrė klausimais apie dabartinę Lietuvos padėtį.

Čia vėl Kojeliai buvo pristatyti, kaip žinomi išeiviai, kurie nuolat gina Lietuvos interesus okupacijų ir nepriklausomybės metais. Deja, sūnus Linas vargu ar tiktų į tą kategoriją. Daug kas prisimena jo parašytą 1990 m. balandžio 25 d. memorandumą, kuriame buvo kritikuojama tuometinė Lietuvos vyriausybė, jos nepriklausomybės paskelbimas. Memorandume Kojelis teigė, kad JAV nepripažins Lietuvos nepriklausomybės, nes, girdi, Lietuvos valdžia visiškai nesiorientuoja užsienio politikoje. Tas memorandumas buvo pasiųstas tuometiniam Lietuvos ambasadoriui Vašingtone St. Lozoraičiui ir keliems amerikiečių pareigūnams.

Daug kam gali kilti klausimas, kodėl J. Kojelis išeivijos, o dabar ir Lietuvos spaudoje visą laiką bando apšmeižti ir diskredituoti santariečius? Juk jis pats vienas per pokario laikotarpį yra prieš liberalus, santariečius, akiratininkus, laicistus ir dar kitokiom etiketėm apklijuotas savo „priešų" grupes išliejęs daugiau tulžies, negu visi kiti lietuviškos spaudos bendradarbiai sudėjus krūvon. Iš kur pas tą žmogų tiek grupinės neapykantos? Ir keisčiausia, kad toji neapykanta skleidžiama per save katalikiškais laikančius laikraščius. Juk katalykybė yra artimo meile, o ne jo neapykanta grindžiamas tikėjimas.

Lietuviškajam Rush Limbaugh, J. Kojeliui linkime ir toliau linksminti tautiečius naujom pasakėlėm apie santariečius ir... Nobelio premijų laureatus. Ponas Kojelis, pasirodo, nėra girdėjęs ar skaitęs Česlovo Milosz kalbos, pasakytos priimant Nobelio premiją (žr. *Akiračiai,* 1981 m. nr. 1/125). Nežino jis nei apie Josifo Brodskio, Aleksandro Solženycino, Andriejaus Sacharovo, Alberto Camus ir kitų nobelistų pasisakymų apie bolševizmo aukų patirtas skriaudas.

Apie Santarą ar liberalus rašydamas ponas Kojelis savo nežinojimą kartais pridengia „citatomis iš atminties". O atmintis – nuostabus instru-

mentas. Į senatvę ji vis gražėja ir gražėja...

GINČAI DĖL DAIL. K. ŽOROMSKIUI ŽADĖTO PASTATO

Dail. K. Žoromskis 1986 metais grįžo į Lietuvą ir padovanojo valstybei apie 400 savo kūrinių; už tai sovietinė vyriausybė jam pažadėjo pastatyti namą ir galeriją. Dabartinė vyriausybė tą pastatą perdavė Lietuvos dailės muziejui. Dėl to pastato ir dail. K. Žoromskio noro turėti savo galeriją kilo ginčas. *Respublika* (1995. XI.16) paskelbė tuo klausimu kai kurių pareigūnų ir dailininkų pasisakymus. Perduodame kai kurias ištraukas:

S. Veiverytė, tapytoja:

Pirmiausia reiktų prisiminti tuos, kurie sugebėjo sukurti Lietuvos dailės nacionalinę mokyklą ir išsaugoti mūsų kultūrą sovietmečiu.

Prisiminkim Juozą Mikėną, Stasį Ušinską, Liudą Truikį – kuris iš jų nevertas personalinės galerijos?

Jie buvo ne tik puikūs dailininkai, bet ir puikūs pedagogai, išugdę visą būrį geriausių tapytojų, skulptorių, grafikų, tekstilininkų, keramikų. Kitas klausimas – ar išnaudotas visų jų kūrybinis potencialas? Ar jie turi padorias sąlygas dirbti? Į abu klausimus atsakyčiau – ne.

Dailininkams reikia galerijų, reikia dirbtuvių – jų niekada nebus per daug.

B. Vyšniauskas, skulptorius:

Manau, ne man vienam kelia nuostabą faktas, kad Vyriausybė tokias milžiniškas lėšas skyrė Kazimiero Žoromskio personalinei galerijai. Emigracijoje kūrė tokie iškilūs lietuvių tapytojai, kaip Viktoras Vizgirda, Adomas Galdikas, Jonas Rimša, Vytautas Kašuba, Telesforas Valius. Nė vienam iš jų nepastatyta personalinė galerija. O jų – net kiekvieno atskirai paėmus – lyginamasis svoris lietuvių dailėje žymiai didesnis negu Kazimiero Žoromskio, kuris tikrai nėra pasaulinio masto dailininkas.

Labai reikėtų galerijos ir šiuolaikiniams lietuvių dailininkams, gyvenantiems ir kuriantiems čia, Lietuvoje. Tokių meistrų turime!

G. Kazimierėnas, Kultūros Ministerijos sekretorius:

Kitų variantų K. Žoromskiui nesiūlyta, nes jis turi butą. Nesuprantu, kodėl vieną žmogų reikia iškelti virš kultūros konteksto. Ar toks didelis jo talentas? Nepasakyčiau. Darbus dovanojo... Ne jis vienas. A. Gudaitis dvigubai daugiau padovanojo.

K. Žoromskiui pastatyti dirbtuvę-studiją pažadėta socializmo laikais. Anais laikais, kai kultūra buvo finansuojama iš sąjunginių fondų, buvo galima daug ką pažadėti. Be to, čia buvo ir politinis momentas. Reikėjo pamaloninti iš Amerikos į Tarybų Lietuvą atvykusį menininką. Kodėl tarybinių laikų propagandą turime apmokėti mes? Suprantu, kad yra nemaloni situacija, bet turi būti ir teisingumo lašas. Vienam žmogui dabar dovanoti šitokį pastatą yra ekonominis nusikaltimas.

R. Budrys, Dailės muziejaus direktorius:

Kiekvienas atvažiavęs į Lietuvą išeivijos dailininkas kitų nepripažįsta. Tik jis genijus, tik jam atskira galerija. Tuo tarpu neremontuojama M.K. Čiurlionio galerija, Nacionalinės galerijos remontui irgi neskiriama nė cento, nėra kur eksponuoti didžiulio XX a. lietuvių dailės palikimo (vien išeivijos dailininkų paveikslų yra sukaupta 3,5 tūkstančio). Jeigu mums būtų skirta tiek pinigų, kiek K. Žoromskio galerijai, Nacionalinėje galerijoje jau seniai būtų veikę 15 salių. Dabar jau žinom, kad M. K. Čiurlionis yra pasaulinio lygio talentas. O kitiems dar reikia palaukti įvertinimo. Kaip dabar dar gyvam žmogui statysi mauzoliejų? Muziejams nesurandama nė cento, o tokiems dalykams skiriamos marios pinigų.

SOLISTAS V. NOREIKA NEPATENKINTAS LIETUVIAIS

Gimtasis kraštas (nr. 38, 1995) įdėjo ilgesnį pasikalbėjimą su sol. V. Noreika, kuris amb. Dambravai tarpininkaujant, buvo nuvykęs į Venezuelą, bet dėl tos išvykos liko nepatenkintas. Jis taip sako:

– Dirbti Venesueloje mus pakvietė Lietuvos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Vytautas Dambrava. Mes nuvažiavome į kraštą, kuriame nieko nereiškia ne tik garbės žodžiai, bet ir kultūros ministro parašas. Jo pasirašytas kontraktas po kelių mėnesių buvo sulaužytas. Gaudavom labai mažą algą, todėl buvom priversti grįžti namo. Netrukus mus pasiekė faksas, kuriame venseueliečiai kvietė grįžti – siūlė man trigubą algą, o žmonai – dvigubą.

Kitas klausimas:

– Kokie atsiminimai išliko iš susitikimų su užsienyje gyvenančiais lietuviais?

– Svetur tarp lietuvių nebuvo lengva. Daugiausia kentėjau nuo svečiose šalyse apsigyvenusių „patriotiškai" nusiteikusių kolegų dainininkų. Ką padaryti – konkurentai. Nesu dainavęs Vokietijos lietuvių kolonijose vien dėl to, kad ten gyvena ypatingai mane apšmeižęs emigrantas iš Lietuvos. Prieš keletą metų Amerikon išvyko viena mūsų dainininkė. Ji viename užsienio lietuvių laikraštyje parašė, jog Noreika taip norėjęs išlikti Operos ir baleto teatro direktoriumi, kad net lankėsi pas Gorbačiovą. Laukiu, kada sugrįš Lietuvon, nes manau, kad už tokį šmeižtą reikėtų atsakyti.

Sakėte nežinanti, ko man palinkėti. Galit palinkėti mažiau priešų.

Nieko nuostabaus, jei lietuviai, gyvenantieji kituose kraštuose, jam rodo nepasitenkinimą ar jį ignoruoja dėl jo veiklos sovietmečiu. Jis buvo uolus partijos narys nuo 1970 m., nuo 1973 m. buvo išrinktas deputatu ir vėliau buvo paskirtas Lietuvos operos direktoriumi. Per tą laikotarpį jis ir įsigijo daug priešų, kadangi sąžiningai vykdė partijos reikalavimus. O atvykęs koncertuoti į Kanadą, jis pareikalavo iš scenos pašalinti Lietuvos vėliavą.

Taigi, čia nėra šmeižtai, kaip jis pasikalbėjime aiškina, bet yra atpildas už praeitį...

DAR VIENA PARTIJA !

Vilniuje prie Seimo rugsėjo 14 d. įvyko kelių tūkstančių pensininkų ir savo paskutines santaupas - indėlius įvairiuose bankuose praradusių žmonių mitingas. Jame Seimo narys R. Ozolas pasakė, kad gali paremti dokumentais savo kaltinimus Vyriausybei ir buvo sutiktas pagarbiais šūksniais.

Lietuvos doros ir kultūros sąjungos vadovas A. Statkevičius pasiūlė kurti nuskriaustųjų partiją, kuri nušluotų susikompromitavusią valdžią. Vieningai priimta rezoliucija steigti „Liaudies frontą – naujoji Lietuva". Pasak A. Statkevičiaus, tai būtų stipriausia partija, nes apgautųjų yra kone milijonas. Ji laimėtų būsimus Seimo rinkimus, kadangi tik per kelias pirmąsias steigimo minutes įstojo keli šimtai žmonių. Rezoliucijoje raginama priversti Vyriausybę, Seimą ir Prezidentą atsistatydinti, o jei ne – bus sudaromas visuomenės tribunolas apkaltos procesui pradėti.

(*Europos lietuvis*, nr. 39, 1995)

ŽURNALISTINIS NESUSIPRATIMAS

Aurelija M. Balašaitienė praeitą vasarą svečiavosi Lietuvoje, kalbėjosi su Prezidentu ir grįžusi aprašė savo įspūdžius *Drauge*. Kai kam kas nors nepatiko, pakritikavo ir prasidėjo audra – nepasitenkinimas ir noras nutraukti ryšius su spauda. Ir kai pradėjo vienas kitas raginti grįžti atgal, nekreipti dėmesio į kai kurių kritiką – ji paskutiniame *Draugui* (nr. 216, 1995) rašytame laiške šitaip aiškina:

Norėčiau padėkoti Petrui Pąliui („Draugas" – laiškai, 1995 spalio 27 d.) už pažadą mane ir toliau skaityti ir kad dar ne laikas „giedoti gulbės giesmę", bet ir vėl tame „komplimente" pilna tipiškai vyriškų, man skirtų „epitetų", kaip „moteriškas jautrumas", ar siūlymo „nusiimti išdidumo aureolę". Sarkazmas ir pašaipa nėra jokia paskata. Ar tikrai mano reagavimas į užgauliojimus yra „išdidumo" aureolės išdava.

Vis dar nesuprantu negatyvios reakcijos, nes aš savo Lietuvos dienoraštyje nieko neužgavau, niekam nepadariau skriaudos, tik atpasakojau savo įspūdžius, bet, atrodo, kad mano rašinių „vyriški" interpretatoriai išnaudojo progą mane užgauti ir pajuokti.

Kada lietuviai vyrai pradės asmenį vertinti ne pagal lytį, bet pagal sugebėjimus ar darbus? Kada jie išmoks gerbti moterį ne kaip kritikos ir pajuokos objektą?

Tame laiške p. A.M. Balašaitienė, atsakydama P. Paliui į kvietimą grįžti į spaudą, vėl atrado, kad jo paminėtas „moteriškas jautrumas" ir „išdidumo aureolė" yra sarkazmas ir pašaipa. Jos kritikai rado progą ją pajuokti ir užgauti ir, pagaliau, kada visi vyrai išmoks moterį gerbti, o ne laikyti kritikos ir pajuokos objektu.

Man atrodo, jog čia yra tikras nesusipratimas arba eilinis žurnalisto profesijos nesupratimas. Jis ar ji dalyvauja visuomeninių problemų svarstyme, interpretavime ir todėl visuomet susilauks kritikos ar priešingos nuomonės pareiškimų. Ir kai tas atsitinka, ar jis ar ji turi pasitraukti ir laikyti tai įžeidimu ar pajuoka? Ir priedo, p. A.M. Balašaitienė aiškina, jog vyrai ją kritikuoja dėl to, kad ji yra moteris!

Pagal tokį aiškinimą žurnalistės moterys turėtų būti neliečiamos, nekritikuojamos. Šitaip nėra –

(tęsinys sekančiame psl.)

EROTINIŲ IR FEKALINIŲ VIZIJŲ SIAUSME

Kai knyga parenkamas toks gramėzdiškas pavadinimas kaip *Paskutinioji žemės žmonių karta,* natūralu ją palaikyti moksliniu, futurologų ar gamtosaugininkų veikalu. Taip nėra. Tai romanas, ir jo autorius yra ne kas kitas, o Ričardas Gavelis – itin populiarus Lietuvoje rašytojas, kurio romanas *Vilniaus pokeris* savo laiku padėjo „Vagos“ leidyklai (drauge su Jurgos Ivanauskaitės *Ragana ir lietum*) užkamšyti sąmatos spragas.

Galima spėlioti, kad ir naujoji Gavelio knyga susilauks panašaus pasisekimo. Akivaizdu, kad to siekiama visom priemonėm, darant nuolaidas publikos skoniui.

Žinoma, knygos pavadinimas, nors ir „moksliškas“, tačiau apgaulingas. Faktiškai aliuzijų į mūsų planetos priešmirtines konvulsijas ar kažkokios „paskutinės kartos“ apokalipsinę žūtį knygoj ne kažin kiek. Tiesa, pirmajame apsakymėlyje, kur kalbama apie AIDS epidemiją, yra užuominų apie žmoniją ištiksiančias kitas Dievo rykštes. Antra vertus, knyga užbaigiama Vilnių sunaikinančiu kataklizmu. Bet tenka pripažinti, kad toji užsklanda dirbtina ir neįtikinanti.

Tokie dalykai, tarp kitko, knygoje dažnoki. Gaveliui apskritai būdinga skyrelius užbaigti pasiskubinant vienaip ar kitaip numarinti savo personažus. Ankstyvesniuose jo veikaluose tai kažkodėl nerėždavo akies. Dar labiau žildančioj šviesoj išryškėja ir kiti R. Gavelio gamybinės formulės elementai.

Į priekį R. Gavelis išsiveržė Blogio Imperijos sukriošimo metais – kaip publicistas, numatantis iškylančias visuomenėje problemas ir kaip rašytojas, nestokojantis drąsos vaizduoti visokius komunistinio paveldo marazmus arba prašnekti apie dalykus, apie kuriuos bijota ar drovėtasi kalbėti. Itin skvarbi, pavyzdžiui, pasirodė jo „homo lituanicus“ analizė. Pilnas slėpiningumo ir vaizduotę dirginančio atžagarumo miestas – Vilnius – tapo pastoviu Gavelio stebėjimo objektu. Po *Vilniaus pokerio* sekusią knygą autorius netgi pavadino dvynės vardu – *Vilniaus džiazu.*

Naujajame Gavelio romane skaitytoją pasitinka šiokios tokios naujovės. Visų pirma sveikintina permaina siužetų pasirinkime. Pavyzdžiui, pirmajame apsakymėlyje paliečiama aktuali užsikrėtimo SIDA (AIDS) virusu, „sidatique“ (sidatiko) problema. Apybraižoje „Gimiau klaidingam kūne“ bandoma pavaizduoti pergyvenusio lyties pakeitimo operaciją asmens savimonės mutaciją. Skyrelyje „Ganytojas“, užbaigiamam kažkodėl tragiška atomazga, pasakojama, kaip nelengvi dvasininkui lytinio susitvardymo dalykai. Pagaliau skyrelyje „Lovely Rita“ autorius aprašinėja Amerikos lietuvaitės, linkusios į visokias avantiūras ir reiklumą lytinių partnerių atrankoje, nuotykius. Visa tai, sakytumėm, aiškus vadavimasis iš tradicinės lietuvių prozoje kaimo buities tematikos.

Antroji naujovė knygoje yra tai, kad veiksmas išsprūsta iš sostinės magnetinio lauko į kitus pasviečius – Paryžių, Stokholmą, Kaukazą. Deja, kadangi daugumas personažų (Tėvas Stanislovas, Motinėlė, Ryža Gražka) yra kilę iš „Žvėryno nacijos, tos ypatingos žmonių atmainos, sutapusios su skurdu, girtuoklių landynėm ir kalkėm baltintais tualetais“, Vilnius ir toliau šmėkščioja jų prisiminimuose. Ta prasme *Paskutinioji žemės žmonių karta (PŽŽK)* būtų tarytumei pabaigtuvių vainikas Gavelio paskutiniųjų romanų trilogijai. Kiekvienu atveju, savo sąranga jisai nedaug kuo skiriasi nuo *Vilniaus pokerio.*

Tai vėl daugiau ar mažiau išplėstų apybraižų ar apysakaičių santalka, primenanti „novelių romanais“ vadinamus prozos veikalus. Atseit, nėra vieno pagrindinio veikėjo ar rišliai vystomos intrigos. Vien tik fragmentai, kurių paskirtis – suteikti skaitytojui tolydžio išryškėjančią vieno uždaro, ne itin patrauklaus, pasaulėlio panoramą tam tikrame laiko tarpsnyje. Kažkas panašaus į iš margaspalvių lopų sudaigstytą lovos užtiesalą (Courtepointe „quilt“). Nesunku atspėti, kad Gaveliui bus turėjęs įtakos James Joyce savo romanu *Ulyses*, atkuriančiu Dubliną. Paklaustas, ką jisai bandęs savo kūriniu pasakyti, James Joyce'as pareiškė: „Aš sukišau tiek mįslių ir galvosūkių, kad profesoriams ten būtų pakankamai darbo plušti ištisus šimtmečius, ginčijantis tarpusavyje apie tai, ką aš išsigalvojau, kadangi tai vienintelis būdas užsitikrinti sau nemarumą“ (Malcolm Bradbury. *The Modern World – Ten great Writers*, 1988).

Nebūtina manyti, kad Gavelį bus kamavę tokie pat megalomanijos priepuoliai, bet tam tikrų užgaidų mistifikuoti skaitytoją esama. Panašiai kaip *Vilniaus pokeryje* naujojoj knygoj aptinkame autonomiškus pasakojimus, kurie numeruojami ir aprūpinami dar papildoma antrašte – „Žmogus, kuris juokėsi“, „Meilės vergė“, „Ganytojas“ ir t.t. Tai tarsi nuotraukų pluoštas feliniškam groteskiškam montažui.

Ne kiekvienas skaitytojas pastebės (ir dėl to nieko nenustos), kad tie knygos skirsneliai pramenami „avatarais“. To žodžio nėra 1985 metais išleistame *Tarptautinių žodžių žodyne.* Užtat pasiskubinama paaiškinti jo reikšmę leidyklos anotacijoj, antrame viršelio puslapyje. Pasirodo, kad „avataru“ vadinami induizmo mitologijoj „tos pačios dievybės, tos pačios asmenybės skirtingi įsikūnijimai“.

Atrodo, kad šiuo giliamintišku masalu Gavelis nori patenkinti Lietuvos plačiųjų masių poreikius. Kaip žinome, tikėjimai sielų persikūnijimu, spiritizmu, teosofija, parapsichologija, biosrovėsm ir panašia ezoterika (mes sakytumėm „visu tuo džiazu“) yra krašte itin gyvi, mėgiami ir labai vertinami. Antra vertus, pravartu prisiminti, kad panašių „ekskursų“ (dirstelėjimų) į okultizmą, aliuzijų į satanizmą, magiją, nekrofiliją, koprofagiją nestigo ir *Vilniaus pokeryje.* Ir ten Gavelis Vilniaus gatvelėm ir saikštėmis buvo paleidęs slampinėti Baziliską, žudantį savo žvilgsniu praeivius. Ir ten, knygos pabaigoje, jo veikėjai pavirsdavo skraidančiom žiurkėm (balandžiais) ar benamiais šunėkais.

Šiuo atžvilgiu knygiškumo, antgamtiškų būtybių, naujajam romane nepalyginamai mažiau. Baubų , tiesa, neatsisakoma, bet Bazilisko vaidmuo dabar atitenka kompiuterių specialistams. Vienintelė antgamtinė, pilna to žodžio prasme, būtybė yra tėvas Stanislovas. Faktiškai „be-tėvis“, nes „nekaltai pradėtas ... ne kokio žemiško vyro, o „Motinėlės pačios su savimi“. Pasitaiko, tiesa, ir kitų antgamtinėm galiom apdovanotų padarų, kaip, sakykim, Gražutė subiniadantė, gimusi su tokiais galingais storosios žarnos raumenimis, kad jų spazmos kerta, kaip kapoklė, įsibrovėlius svetimkūnius. Gavelis tačiau pakankamai apdairus, kad pateiktų skaitytojui tuos siaubingus reginius, kaip haliucinacijas.

Šioje vietoje pravartu prisiminti, kad sodomijos scenų nestigo ir *Vilniaus pokeryje.* Tenai „Tuteišos“ skyrelyje (bene brandžiausiam visoj knygoj) šitaip buvo išsigimėlių komsomolcų kankinama mėnesinėm serganti moteris. Tai buvo neabejotinai koktus savo realizmu epizodas. Bet kadangi tame skyrelyje buvo labai autentiškai ir pagaviai piešiamas komunistinės santvarkos „rojus“, toji scena kažkaip integravosi romano visumon. Naujajame Gavelio romane erotiniai įtarpai neįsilieja taip organiškai freskos terpėn. Veikiau priešingai – styro kaip svetimkūniai, nežiūrint Gavelio pastangų parodyti juos kaip veikėjų sapnų ar girtų haliucinacijų padarinius. Tačiau čia palieto natūralistinio dažo tirštis skaitytojui nepakeliamas. Norėtųsi, bet neįmanoma jų palaikyti karnavaliniu humoru.

Dėl to R. Gaveliui tektų, be mažiausių abejonių, pripažinti pornografijos maestro titulą. Taip jo kuriami vaizdai neįpratusį skaitytoją apstulbina ne vien storžieviška šneka, bet ir tono brutalumu, piešinio grubumu, užaštrintos erotikos pavertimu į kvaitulingą savo intensyvumu pornografiją.

Knygos anotacijoj *Paskutinė žemės žmonių karta* apibūdinama skaitytojui kaip „juoda poezija parašyta proza“. Kažkodėl bematant prisimena A. Ginsburgo *Howl.* Mat poezijos, ją suprantant kaip susikaupimą, susimąstymą, netgi persimizmo himnus, romane nėra. Užtat ekscentriško, ciniško, kupino frustracijos nusistovėjusių normų nepaisymo, staugsmo knygoje per akis. Šiuo bruožu jinai šiuolaiknė, nes Lietuvoje šiuo metu vis labiau įsitvirtina vadinamoji Fekalinės Poezijos srovė, kurios atstovams sielos virpulius sužadina visokie žarnyno išskyrų įvairiais pavidalais vaizdiniai. Gavelis, atrodo, su jais galinėjasi.

„O tame sapne“, rašo Gavelis, „jis valgydavo šūdus. Lėtai ir kantriai, jausdamas šūdų skonį burnoje ir klaikų dvoką šnervėse. Tačiau vis valgė ir valgė, lėtai ir kruopščiai kramtydamas, nors ir nebuvo ką kramtyti. Šitaip rengės šventai sapno misijai. Prisirijęs iki valiai, turėjo eiti per žmones ir visus bučiuoti“.

Kiek toliau tas pats asmuo regi Seimo deputatus „išblyškusiais kankinių veidais. Visiems iš nasrų veržiasi liepsna. Nors ne, geriau skysti šūdai“ ...

Tokius vaizduotės vasnojimus galima pateisinti tuo, kad šiuose fragmentėliuose vaizduojamos

---

LIETUVA IR IŠEIVIJA...

(atkelta iš 3-čio psl.)

žurnalisto profesijoj visi yra lygūs, visi kartu džiaugiasi, visi kartu gauna pylos. Todėl p. A.M. Balašaitienei, besiremiančiai tokiais keistais argumentais, aš nepatarčiau grįžti į spaudą, nes pažiūrų konfliktas ir ateityje bus neišvengiamas.

Gaila, kad žurnalistė, laikanti save profesionale ir turinti, kaip spati yra sakiusi, ypatingų nuopelnų, nukreipė ginčą į tariamą konfrontaciją tarp vyrų ir moterų.

Vyt. Gedrimas

„sidatiko“, atseit, AID's viruso pažeisto žmogaus, haliucinacijos. Kas čia baisaus, antra vertus, jei pasakotojo vaizduotėje Seimo deputatų logorėja išvirsta išskyrų liejimusi per burną. Trida. Tačiau tie nuosmūkiai į skatologiją vargu ar pateisinami autoriaus pareiga nušluostyti nosį kolegom poetams ir poetėms.

Pripažįstant Gaveliui neužginčijamą pirmavimą fekaliniai-erotinės raštijos žanre, visvien iškyla reikalas aptarti jo pornografijos pobūdį, išryškinant jos pozityviuosius ir negatyviuosius pradmenis. Kaip visiems žinoma (ir literatūros istorija tai patvirtina daugybe pavyzdžių), labai sunku nustatyti, kas skiria erotiką nuo „nepadorios“, „atviros“ pornografijos. Dažniausiai toji demarkacinė linija brėžiama tvirtinant, kad nepadorios knygos esančios ne kas kita kaip prastai, grafomaniškai, parašytos knygos. Tai esą lengva atskirti iš pasakojimo slinkties. Nemokšiškai parašytose knygose skaitytojo kraujo apytakai pagreitinti pramanyti epizodai užklumpa jį kas dešimt- penkiolika minučių, kaskart didesne neįprastų reginių pakrova. Lytiniai partneriai apdovanojami stebuklingais fizinės energijos ištekliais.

Gal ir nėra vienos patentuotos formulės pornografijai gaminti, bet pagrindiniai principai, atrodytų, yra panašūs savo siekiamybe – šokiruoti skaitytoją nepraustaburniška kalba, iššaukiant visokios kamasutrinės choreografijos vaizdinius. Tuos įgūdžius įsisavinti, tarp kitko, nėra lengva. Vienu metu Anis Nin buvo susimokiusi kultivuoti pornografinį žanrą kartu su Henry Miller'iu, bet nieko iš tų pastangų neišėjo. Pasirodo, yra sunkokas bandomas laikotarpis, kurio prireikia rašaliams/rašalėms įveikti specifinį žodyną, prisijaukinti, neutralizuoti palyginant retai gyvenime naudojamus žodžius. Nemažiau sunkus uždavinys yra juos tinkamai, saikingai dozuoti tekste (*Pornographie mise à nu.* Des journalistes racontent leur expérience intime de la pornographie. Présentation du Bruno Boutet. Postface de Marc Chabot... Montréal. Ed. Univers Inc. 1981). Antraip tekstas išvirsta kliedėjimais, infantilišku ekshibicionizmu. Neįtikinamybėm ar vaizdais, kurie, užuot pagreitinę skaitytojui kraujo apytaką, yra jam atgrasūs. Kurie verčia jį pažvelgt su užuojauta į knygos autorių kaip ligonį, skubiai reikalingą psichoterapinės pagalbos.

Taip pažvelgus į *Paskutinę žemės žmonių kartą*, tenka pripažinti, kad erotinio žodyno srityje, atseit lotyniškų nešvankybių pakeitime savomis, R. Gavelis yra padaręs pažangą. Klausimas tik, ar nėra jos pernelyg dosniai ir dažnai žarstomos. Kaip bebūtų, reikia juk gerbti tai, kas vadinama kalbos dvasia. Anglosaksui, pavyzdžiui, neįmanoma išsiversti kasdieninėj kalboj be vadinamųjų keturraidžių žodžių ir pertarų kaip „Fucken“, „Bloody“. „Pissed off“ ir t.t., o mes netgi tokį klasiką kaip Donelaitis nucenzūravę. Tik ar verta spartinti mūsų kalbos priartėjimą prie Vakarų pasaulio, kaišiojant kur reikia ir kur nereikia tokius žodelyčius kaip „šūdinas“ ar „sušiktas“. Gavelis apie tai nepagalvoja.

Tai viena. O kitas dalykas, apie kurį vėlgi Gavelis nepagalvoja, tai saiko nuovoka. Gavelis, kaip jau pakartotinai pabrėžėm, naudojasi „licentia poetica“ kad tokie vaizdeliai kaip, pavyzdžiui, Ryžos Gražkos spyriavimasis ožiažmogiams esą nerealūs fantazmai, apninkantys pasigėrusį jo veikėją. Bet yra knygoj ir kitas epizodas, kuris nėra jokia haliucinacija. Tai toji scena, kur ta pati Gražinutė leidžiasi stekenama brolių Kepenių, krykštaudama ir šūksniais palaikydama jų „kūrybinį“ įniršį.

Galbūt autoriui norėjosi juo išryškinti pasiutbobės feministės-aktyvistės prigimtį. Bet kuriamas furijos portretas aiškiai peršaržuotas. Jį atmetus, romanas vargu ar būtų žymiau nukentėjęs. Iš kitos pusės, šis epizodas nušviečia Gavelio pažiūras, ypatingai jo lytinio santykiavimo sampratą. Ji nesudėtinga, gal net primityvi. Tai, sakytumėm, tarybinis R R (Raudonarmiečiai Rytprūsiuose) modelis – brutalus žaginimo, palydimo vulgariais šūksniais, modelis. Tai jokia *„Porno - haute couture“*. Gaveliui toli iki tokio Henry Miller'io (*Tropic of the Cancer. Tropic of the Capricorn*), kuris sugebėjo vaizduoti seksualinius išsidirbinėjimus su ironija ir humoru. Jam toli iki Erica Jong, žvelgiančios į tuos dalykus dar šaipūniškiau. Parodančios gyvus žmones su jų silpnybėm ir kompleksais. Su vidiniais prieštaravimais ir alienacijom. Ir su pastangom jas nugalėti. Tuo tarpu Gavelio personažai kitokie. Vienmačiai ir blankūs. Tiesa, autorius vaizduoja ne bet ką. Retai kada tai paprasti žmogeliai – kokie sąskaitininkai, santechnikai ar šoferiai. Tai vis apdovanoti išskirtinais gabumais piliečiai – dailininkai, visuomenės veikėjai, kompiuterių asai, mimoziškai jautrūs dvasios ganytojai. Dažniausiai pasiturinčių tėvų vaikeliai.

Vienas bendras bruožas – visiems jiems vaikystėje ar jaunystėje tenka pergyventi konfliktus su savo tėveliais. Šitaip dar labiau užsigrūdinama, įsigyjama „superman'o“ ar „superlady“ (Flying Nun, Bionic Woman) galių. Bene būdingiausia šiuo „vėlyvojo romantizmo“ antspaudu paženklinta apysakaitė yra „Lovely Rita“. Tai amerikonkos Ritos Valkutės, gimusios Vermonte, vėliau gyvenusios antrojoj lietuvių sostinėj, Čikagoj, epopėja.

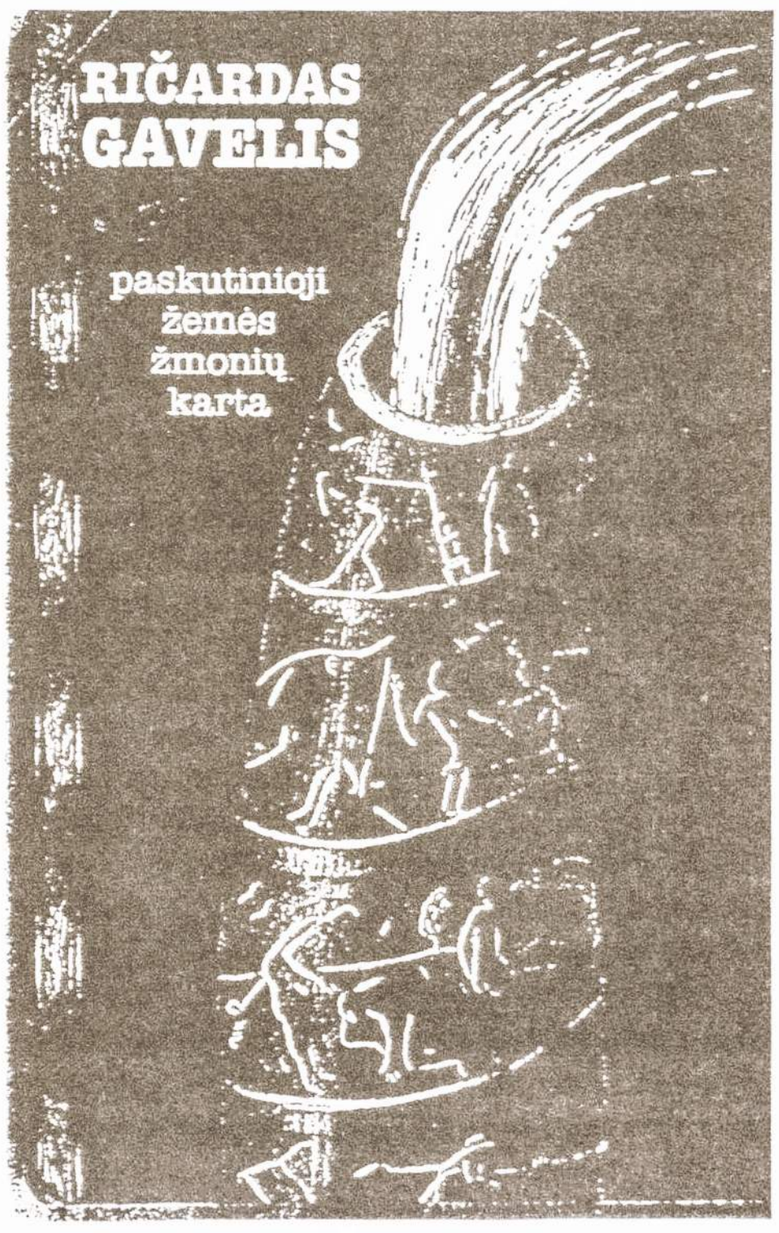

Turėjusi nuo mažens nesutarimų su motina, bet šiaip sveikam kūne-sveika siela Ritutė metasi mokytis aziatiškų kovinių sportų ir pasidaro kungfu ir aikido meistrė. Jų poveikyje jos dvasinis profilis pasikeičia. Pamėgusi juodukų instrumentinę muziką (bliūzus) jinai su visom „Groupie“ svajonėm ir troškimais neramiais dabar trankosi po nesaugius rajonus. Nušauna gindamasi kažkokį meksikietį, šiaip gyvena nerūpestingą gyvenimą. Vėliau kažkodėl kažkaip atsiranda Kaukaze, ten vėl kažką pyškina, vėl ginasi nuo kėslautojų, kažką gabena Lietuvon. Vilniuje įsimyli kompiuterių magą Tomą Kelertą ir kvailiausiai žūna nuo kažkokio nusitvojusio vaikino šūvio pakaušin.

Žodžiu, daug veiksmo, šiek tiek „slidžių“ vaizdelių, daug herojiškų dimensijų personažų. Ūsočių kalniečių ar „metafizinių žmogžudžių“, kokiu pasirodo esąs Ritos tėvelis Kostas Valkus. Visa dvelkia juostelinių piešinių (Comics) ar holivudinių B kategorijos filmų egzotika.

Ten, kur Gavelis piešia kasdieninę buitį, Ritos brendimą ir laisvėjimą, ten, kur jis užkliudo jos pasibaisėjimą tėvu ir senukais – zombiais vyriausybių postuose, išeivių vaiko Ritos atvaizdas visai tikroviškas: gal net kur kas autentiškesnis už daugelio pusmergių ar merginų siluetu išeivijos prozoje. Kaip ir dera profesionalui žurnalistui, Gavelis nuodugniai susipažino su dokumentacija, liečiančia vaizduojamą laikotarpį, to meto jaunimo pomėgius ir t.t. Imkim sakysim tokį tuometinės aplinkos atkūrimą:

Jai vis daugiau kas šiam pasauly vienodai atrodo. Po universitetą siautėjo feministės, bet kuris profesorius nekalčiausiai pamerginęs studentę arba per paskaitą pasakęs kokią seksualinę dviprasmybę, buvo bemat triuškinamas tarsi klaikiausias prievartautojas. Ritai visa tai atrodė absurdiška. Apsivilkdavo odinę striukę, sėsdavo į senutėlį vabzdį Volkswageną ir klebetuodavo į bliūzo šalį. Jos veik nedomino guvūs ir protingi kursiokai. Kartais – tiesa, labai retai – pamąstydavo kodėl jos netraukia lietuviai. Šiaip ar taip, buvo sąžiningai atlankiusi sekmadieninę (sic) tautinę mokyklą ir laisvai kalbėjo lietuviškai. Tačiau tik tiek. Lietuviai buvo per daug tingūs ir per daug šnekėjo. Ji nė neprisiminė, kada lankėsi Balzeke ar Marquette Parke. Ji net nemėgo cepelinų. Ji mėgo taco *ir korėjiečių virtuvę. Jai patiko negrai vyrai ir kinės moterys. Ji troško pergulėti su visais bliuzmenais čia pat, kokiam baro užkampyje. Norėjo, kad jie bandytų ją išprievartauti; dar pamatytų, kas ką prievartautų.*

Akivaizdu, kad autorius yra dėmėsingai sekęs spaudą, ypatingai sensacingąją. Mažiau pastebimi kai kurie kiti dalykėliai. Daugumoj atvejų *PŽŽK* apsakymėliai parašyti trečiuoju asmeniu, atseit, visažinančio pasakotojo balsu. Labai retai kada pasakojimą perkerta dialogai, nors pasitaiko nežinia kam skirtų citatų. Užtat kai kuriuose apsakymėliuose esama nemažai vidinio monologo įtarpų. Bet, ar tai būtų santraukinis atpasakojimas, ar netiesiogine kalba dėstomi dalykai, pažymėtinai apstu tekste aforizmų, autoriaus minčių, komentarų, teiginių, užmaskuotų insinuacijų, liečiančių lengvai atpažįstamų žmonių praeitį. Jų šviesoj naujasis Gavelio romanas yra pilnas aktualijų „Roman à clef“, kuriame daug kas skamba tarsi būtų dienoraščio fragmentai. Apmaudu tačiau, kad nemažai autoriaus užuominų, ar pastabų, dingojasi kaip neatsakingi pramanai. Taip, sakysim, dvylikmetę

(tęsinys sekančiame psl.)

EROTINIŲ...

(atkelta iš 7-to psl.

Gražinutę išprievartavęs gruzinas pramenamas Zivado vardu, o kažkur tolėliau žybt išnyra pavardė Gemsakurdia. Vienas dalykas vaizduoti pramanyto personažo paleistuvavimo scenas (*Vilniaus pokery* buvo tokia nimfomanė ne mažiau temperamentinga už Ryžą Gražką), kitas – kuždėti skaitytojui apie konkretaus, dar tebegyvo žmogaus vaikystės ar jaunystės nuodėmes. O tai perdėm skamba tokiam apsakymėlyje kaip „Meilės vergė". Nebūtina taip pat parinkti savo veikėjams vardus, kurie atsišaukia aliuzijom į gyvą asmenį (Tėvas Stanislovas). Arba kam tokie smūgiai žemiau juostos, kaip priminimas, kad Lietuva esanti Marijos žemė, kad „ilgaamžis ir pirmykščių žmonių meilės kultas virto Mergelės Marijos kultu", tik tam, kad po to būtų tėškiamas Ryžos Gražkos lytinės ekstazės reginys? *Paskutinės žemės žmonių kartoj* privaryta daug užuominų į aktualijas – popiežiaus viešnagę, SKAT'o dalinių „pučą", Televizijos bokšte vykusias orgijas – kurių tikroviškumą išeivijos skaitytojui nelengva patikrinti. Viena aišku, pažintinė knygos vertė ne kažin kokia. Bet, kad autoriaus imama „blūdyti" menkiausia proga, nemažiau aišku. Taip, paminėjęs, kad Vilnius yra tapęs bananų miestu, jis čia pat nusipigina, įmaklinęs į tokią „metafiziką":

Niekas nėra matęs aukščiausių valdžios pareigūnų, valgančių bananus. Be to bananas yra akivaizdus falinis simbolis, o lietuviška valdžia savo prigimtimi ir poelgiais – grynai moteriška valdžia. Tai straigiška valdžia, straigės kiauto vaginališkos ertmės, straigiško glitaus drėgnumo ir šleikštaus minkštumo įsikūnyjimas.

Panašaus „giliamintiškumo" nestigo ir *Vilniaus pokeryje*, bet šiuokart Gavelio neatsilaikymas pagundai paraduoti prieš skaitytoją savo fekaliniai erotinėm vizijom yra liguistai padidėjęs. Knygą užsklendžiant, gamybinę Gavelio formulę perpratus, skaitytojui staiga pasidaro nebeaišku, kas jį labiau nupurto, ar Gavelio mėgavimasis pornografiniais piešinėliais, ar jo nugarmėjimas į bulvarinės geltonosios spaudos lygio rašliavą.

Vytautas A. Jonynas

Ričardas Gavelis. *Paskutinioji žemės žmonių karta.* Romanas. Vilnius, Vaga, 1995. 223 p.

SOVIETMEČIO PAMINKLAI

Šį rudenį Lietuvoje vėl iškilo klausimas, ką daryti su sovietmečio paminklais. Kai Vilniaus miesto savivaldybės padalinys pasiūlė nuo Žaliojo tilto nuimti statulas, totalitariniu stiliumi vaizduojančias heroiškus darbininkus, žemdirbius ir Raudonosios armijos kareivius, kilo nemažai ginčų už ir prieš šį pasiūlymą. Pritariantieji teigė, jog sovietinės okupacijos simboliai neturėtų būti eksponuojami labai jau viešose vietose, o oponentai įrodinėjo, jog tik barbarai užsiiminėja paminklų griovimu. Šiuo atveju paminklų, kurie, patinka tai ar nepatinka, atstovauja vienam iš Lietuvos istorijos laikotarpių.

Paminklai, ypač viešose vietose – aikštėse, gatvėse, ant tiltų, kalnų ir t. t. yra statomi paminėti, atsiminti, pagerbti reikšmingus įvykius, asmenis, institucijas. Juose įamžinama pagarba, padėka, dėmesys. Lietuvoje šiuo metu dar yra daug sovietmečiu pastatytų paminklų. Dauguma jų neturi nieko bendra su okupacija, todėl nekelia kontroversijos. Tačiau dar yra išlikusių ir kitokių paminklų. Geriausias tokių pavyzdys – paminklas rašytojui Petrui Cvirkai Vilniaus miesto centre. Šis paminklas nėra tik šiaip sau paminklėlis. Tai labai didelė rašytojo statula, su į ją vedančiais laiptais, viename iš gražiausių miesto parkų, netgi su sava troleibusų stotele. Mes galime ginčytis, ar buvę Lietuvos Komunistų partijos pareigūnai buvo kolaborantai, ar lietuviškos kultūros išlaikymo paragonai, bet apie Petrą Cvirką tai jau nieko neaiškaus nėra. Jis 1940 metais entuziastingai ir bekompromisiškai sveikino Raudonąją armiją ir Lietuvos įjungimą į Sovietų Sąjungą. Ir nėra jokių duomenų, kad vėliau būtų šią pažiūrą pakeitęs.

Šį rudenį man teko susitikti su į Kauną atvykusia norvegų delegacija, kurios tikslas buvo pamatyti, kaip tvarkoma to krašto parama Lietuvai ir susitarti dėl panašios paramos ateityje. Atsiradus progai, aš jiems papasakojau apie Lietuvoje vykstančią paminklų kontroversiją ir paklausiau, ar šiandieną norvegai toleruotų paminklą Knutui Hamsunui Oslo centre. Į šį mano klausimą jie reagavo su atlaidžia šypsena ir labai kategorišku ne. Tautos išdavikams, kolaboravusiems su okupantu, paminklai ne tik Oslo centre, bet ir kitur Norvegijoje nebūtų priimtini. O čia juk kalbame apie rašytoją, gavusį Nobelio literatūros premiją, ir apie reakciją tautos, kurią visuomenė laiko viena liberaliausių ir tolerantiškiausių pasaulyje. Po tokio atsakymo aš jau nebeklausiau, ar norvegai toleruotų vokiečių kareivio statulą ant Oslo tilto...

Taigi, ką daryti su Cvirkos, Žaliojo tilto ir panašiais sovietmečio paminklais? Dėl pirmojo, tai sekčiau Kauno miesto pavyzdžiu su Salomėja Nėrimi, kurios palaikai iš Karo muziejaus sodelio buvo perkelti į Petrašiūnų kapines. Ten jos statula ir kapas yra pagarbioje vietoje už jos neginčijamai didelį įnašą į lietuvių literatūrą. Tačiau Stalinui odes rašiusiai poetei tikrai neturi būti vietos tautos didvyrių panteone. Cvirkos, kurio literatūrinis įnašas irgi didelis, statulą taip pat reikėtų perkelti arba į kapines, kur jis palaidotas, arba į kokią nors nuošalesnę vietą.

Žaliojo tilto ir panašias statulas, kurios tėra okupacinio režimo simboliai, aš nugabenčiau į sovietmečio paminklų parką. Jame būtų galima sustatyti visus leninus, stalinus, kapsukus ir panašius „herojus". Girdėjau, kad Karolinos viešbutis yra pasiūlęs Vilniaus savivaldybei įrengti tokį parką, kurio pajamų dalis tektų miestui. Čia būtų simboliškai pavaizduoti kai kurie okupacinio perijodo bruožai: svetimųjų arogancija, ideologinis absoliutizmas, meno supolitizavimas, jėgos ir netolerancijos garbinimas. Kitaip sakant, totalitarinės sistemos propagandos simboliai būtų panaudoti prieš ją pačią. Tačiau atrodo, jog Vilniaus valdžia, kaip ir daug kitų Lietuvos valdžių, gavę įgyvendinamą ir naudingą pasiūlymą, nesiryžta jo priimti. O gal miesto savivaldybė šiuo metu turi per daug pinigų ir todėl nežinotų, ką daryti su iš parko gautomis pajamomis?

Julius Šmulkštys

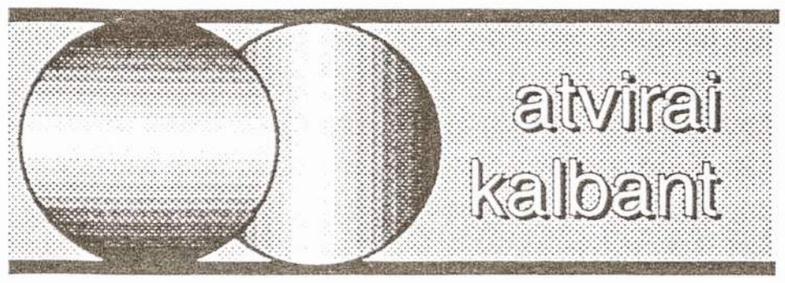

. . . O TEATRAS IEŠKO SAVO „KELIO"
(Lyg ir tęsinys; pradžia lapkričio numeryje)

– Stipriausią įspūdį *Rzeczpospolitos* korespondentui paliko K. Ostrausko „Čičinskas". „Sceninis lenkų peštuko ir išlaidūno Sicinskio (pabraukta cituojant – ATA) portretas – Kazanovos ir markizo de Sade'o mišinys – kuriamas labai drąsiai, žadina vaizduotę, veikia jausmus, na, o visas pastatymas, groteskiškai pašaipus, kupinas intelektualinių signalų, kurie laiko žiūrovus nuolatinėje įtampoje", – teigia J. Kowalczykas.

Taip apie Lietuvos teatro festivalį „Kelias" pasakoja Varšuvos korespondentė Edita Degutienė 1995.XII.9 *Lietuvos aido* numeryje. Už tokius gražius Januszo Kowalczyko žodius negaila jam atiduot ir mano kaimyninės Upytės „herojų" Čičinską, tačiau kiti lenkų kritikai apie šios K. Ostrausko pjesės pastatymą nebuvo tokios geros nuomonės, o dauguma jį iš vis ignoravo. Tuo tarpu lietuviai kritikai kalbėjo žymiai santūriau: „Bet jauno režisieriaus spektaklis buvo prifarširuotas (...) „modernistinių" dalykų. Pretenzinga S. Boculio scenografija – automobilių kapinynas, ant kurio siautėja P. Piauloko Čičinskas, keista spinta, kuri niekaip nepakyla į viršų (...), jau visai „kičinė" „Ave Maria", saldžiai dainuojama „lopšinė" Čičinskui (?). Spektaklis tolydžio vis labiau ritosi į kabaretinį šou, kuriame būtinai dominuos kuklus „lietuviškas" striptiziukas. Panos bus nurengtos ir žiūrovas iki valiai galės gėrėtis jų liaunomis figūrėlėmis, brangiais apatinukais, gorsetukais, liemenukais, kojinytėmis" – rašė to paties *Lietuvos aido* kritikė Irena Aleksaitė 1995.XI.10. Visa tai dedasi, „kol po netylančių bakhanalijų gausmo, visa jėga panaudojus tobulus scenos garso įrengimus, spektaklis tiesiog pradingsta, virsta kankanu" – pritarė jai E. Ignatavičius 1995.XI.10 *Dienovidyje.*

„Kelias" į Panevėžį atvedė bent tuziną profesionalių Lietuvos teatrų, per keturias paskutinio spalio mėnesio savaitgalio dienas pasirodžiusių keturiose šio miesto scenose. Anot to paties E. Ignatavičiaus, „šis festivalis (...) buvo surengtas kaip iššūkis LIFE'ui ir skirtas reprezentuoti mūsų šalies teatrą užsienio svečiams teatrologams. Jų į festivalį sugužėjo nemažai: dešimties teatralų grupė iš Lenkijos, svečiai iš Austrijos, Suomijos, Slovėnijos, Rusijos". Panevėžio J. Miltinio teatro vyr. režisierius Saulius Varnas spalio 25 d. festivalį atidarė savuoju pernykščio sezono Augusto Strindbergo „Sapno" pastatymu. Kitais vakarais toje pačioje scenoje buvo suvaidinta: Kauno Akademinio dramos teatro pirmoji šio sezono premjera, W. Šekspyro komedija „Tuščios meilės pastangos (rež. Gytis Padegimas); Šiaulių dramos teatro suvaidin-

tas jau minėtas K. Ostrausko Čičinskas“ (rež. Ronaldas Atkočiūnas), Vilniaus Jaunimo teatro pastatytas Violetos Palčinskaitės ir S. Powell'o „Don Kichotas“ (rež. S. Powell) ir pernykščio sezono Klaipėdos dramos teatro atvežta vokiečių klasiko J. von Kleist komedija „Sukultas ąsotis“ (rež. Povilas Gaidys). J. Miltinio dramos teatro sandėlyje vėlyvais vakarais (22:00 val.) porą kartų Klaipėdos Gliukų teatras suvaidino spektaliuką, pavadintą „Balti debesų namai“, sukurtą pagal A. Mosėno, G. Grajausko, R. Rastausko ir kitų jūrininkų poeziją (rež. Benas Šarka).

Tomis pačiomis dienomis, keliom valandom skirtingais laikais „Ekrano“ kultūros rūmų didžiojoje salėje Vilniaus mažasis dramos teatras parodė savo 1991 m. pastatytą A. Čechovo „Vyšnių sodą‘ (rež. R. Tuminas), Vilniaus rusų dramos teatras suvaidino lenkų dramaturgo T. Kantoro veikalo „Velpole, Velpole“ motyvais sukurtą spektaklį „Pasaulio pakrašty“ (rež. L. M. Zaikauskas), o Vilniaus Akademinis dramos teatras atvežė savo pernai pastatytą D. Charmso ir Vedenskio „Senę – 2“ (rež. O. Koršunovas). Šeštadienio vakare „Ekrano“ mažojoje scenoje Šiaulių Edmundo studija rodė savo 1992 m. rež. A. Bagatyrytės „Gyvą negyvą Hamletą“ sukurtą pagal W. Šekspyro tragediją.

„Senvagės“ restorane Kauno Jaunimo kamerinis teatras bent trejetą vėlyvų vakarų pasirodė su prieš pora metų pastatyta Ch. F. Rablais „Gargantiua ir Pantegriuelio“ inscenizacija. Dėl aktoriaus ligos neįvyko Kauno muzikinio teatro Ch. Gounod operos „Margarita“ spektaklis, savo premjerą turėjęs prieš metus.

Beveik visi užsienio svečiai pasigedo šiandieniškiliausių Lietuvos režisierių, Eimunto Nekrošiaus ir Jono Vaitkaus, vėlyviausių pastatymų ar, lietuviams kritikams pritariant, išgyrė Rimo Tumino pastatytą „Vyšnių sodą“ (1991) bei Oskaro Koršunovo „Senę – 2“. Nemažo dėmesio ir įvairių vertinimų susilaukė Gliukų teatras, įsikūręs 1987 m. ir iki šiol paruošęs jau 10 pastatymų. (Beje, žodis „gliukas“ klaipėdiečių boheminėje kalboje reiškia pasivaidenimą). „Beno Šarkos 'Balti debesų namai' metafiziškai pakibo virš viso „Kelio“ (...), tapo neformaliu festivalio favoritu, susilaukė daugiausia pasiūlymų iš užsienio teatrų“, – rašė Klaipėdos *Vakarų ekspreso* (XI.4) koresp. Lukas Šaulys. „B. Šarka priverčia nustebti. O tai šiais laikais – nelengva. Ir stebina jis iš pirmo žvilgsnio neįmanomai paprastais dalykais“, – pritarė *7 meno dienų* (XI.10) vertintojas Valdas Gedgaudas, o rusų teatro kritikė Jekaterina Jefremova, pradžioje norėjusi iš šio pastatymo išeiti, vis dėlto nusprendžia, jog „vertėjo pasižiūrėti“, nors „šiaip spektaklis palaidas, nesustyguotas“ (*Literatūra ir menas*, XI.11.95)... Rečiau, bet išimtinai teigiamai įvertintas rež. Stanislovo Rubinovo inscenizuotas „Gargantiua ir Pantagriuelis“, kurį J. Kowalczykas pavadino „aukščiausios klasės malonumą teikiančiu vaidinimu“.

Kritikų reakcijos beveik vienodos A. Strindbergo „Sapno“ ir Šekspyro komedijos atžvilgiu. Pirmasis juos „vėsino“ („S. Varno pastatymuose jautiesi tarsi ledo karalystėje“ – rašė V. Gedgaudas; „ledinė pastatymo atmosfera šaldo ir artistus, stingdo jų emocijas”, – pritarė I. Aleksaitė; „Tik nebuvo šiame spektaklyje dramaturgo sielos“, – jai antrino Audronė Girdzijauskaitė), o antrasis – stulbino savo prabangumu: „Pribloškė visus G. Padegimo - V. Šekspyro „Tuščios meilės pastangos. Pirmiausia, sakyčiau tai Jono Arčikausko scenografijos puota (pridurčiau – bado metu). Tai jo fantazijos šėlsmas, kuriant keisčiausią egzotišką pasaulį. Scena pripildyta renesansinės gyvasties – sodų, baseinų, keistų augalų, gyvūnų, paukščių, (...) gaila, kad G. Padegimas neapgyvendino idėjomis ar mintimis vaidinimo, gaila, kad artistai nepriėmė „žaidimo“ taisyklių, tapo stebėtinai pasyvūs ir abejingi savo profesijai, gaila, kad šie J. Arčikausko Semiramidės sodai nebuvo užpildyti Meilės, Ištikimybės ir Išdavystės giesmėmis“, gėrisi ir ... nusivilia I. Aleksaitė. „Tokios vizualinės puotos, scenografinio fejerverko lietuvių teatre dar neteko matyti. Žalias akvariumas, hipertrofuotas rokoko, fantasmagoriniai kostiumai – totalinio vislumo išraiška. Ir, deja, tik geriau ar prasčiau deklamuojamas Shakespeare'o tekstas. O kur režisierius?” – stebisi ir klausia V. Gedgaudas, o lenkų teatrologė Anna Blaszczak pastatymo sukeltomis mintimis susumuoja ir viso festivalio aptarimą: „ ... būta gražių scenų, mažų pavykusių gabalėlių, tačiau visa tai nesudėliota, nesuvaldyta. Pavyzdžiui tos barokiškos, puošnios, bet visiškai tuščio vidaus Shakespeare'o „Tuščios meilės pastangos“, kur režisierius Padegimas man nesugeba paaiškinti, kodėl aš čia turiu kankintis daugiau kaip tris valandas“. (*Literatūra ir menas,* XI.11).

Nors, anot E. Degutienės, „prasčiausiu pastatymu Kowalczykas laiko S. Powell'o režisuotą „Don Kichotą“, bene negatyviausių atsiliepimų susilaukė L. M. Zaikausko režisuotas vaidinimas „Pasaulio pakrašty“: „Režisieriui teko dalyvauti nepavydėtinoje akistatoje su dviem lenkų kritikais – Maczejum Nowaku (puikiu T. Kantoro kūrybos žinovu, mačiusiu visus meistro spektaklius) ir Romanu Pawlowskiu. Svečių pusėje buvo žinojimas ir jėga. Jie labai kultūringai ir taktiškai paaiškino L. M. Zaikauskui, jog jis sukonstravo lavoną“. Dar griežtesnė jau minėta A. Mlaszczak, kuriai šis pastatymas „pasirodė tikras nesusipratimas, sukėlęs bjaurasties jausmą“. Nepadėjo, žinoma, ir tai, kad „į mūsų dramos teatro vaidinimą buvo varu suvaryti Panevėžio rusų mokyklos mokinukai, kurie taip siautėjo ir žvygavo, plojo (ne laiku) ir juokėsi (taip pat ne vietoje), jog visą tai išgirdę artistai scenoje vos ne „raketiniu“ greičiu skriejo į finalą“, – pasakojo I. Aleksaitė.

Nors dauguma vertintojų iškėlė gerą festivalio organizaciją, reikia tikėtis, kad už dviejų metų antrasis „Kelio“ festivalis Klaipėdoje nebus blogiau suroganizuotas ir išvengs daugelio čia suminėtų meninių ydų bei nesėkmių.

Alg. T. Antanaitis

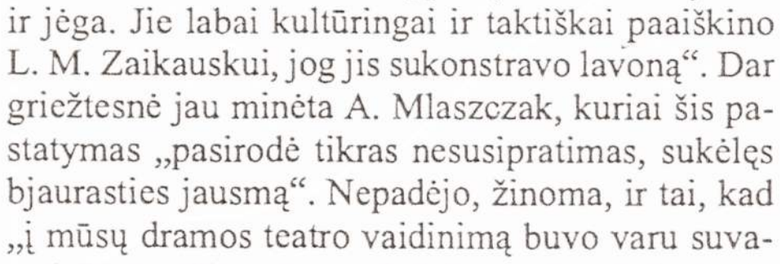

KALĖDINIŲ KORTELIŲ DERLIUS

Šias mintis turėčiau pateikti du ar tris mėnesius prieš Kalėdas. Bet, kaip visada, atidėliojimo speigas įšaldo daug neblogų sumanymų. Be to, Kalėdų šventės mane dažniausiai užgriūva nepasiruošusį. Ir tada jaučiuosi lyg čiuožykloje su atšipusiom pačiūžom. Matau – kiti daro figūras ir išlieka stati. O aš įsibėgėjęs tik keberiokšt ir gulsčias ant ledo aušinu savo entuziazmą.

* * *

Gana gražbyliausti. Eikime prie reikalo. Žinoma, iš anksto primenu, kad su šia savo švelnia kritika nieko neįtikinsiu ir nieko nepakeisiu. Dėl to net džiugu: galiu rašyti drąsiai.

Nesu itin labdaringas, bet pernai pakietėlių su kalėdinėm kortelėm derlius buvo žymiai didesnis nei užpernai. Prašydami paramos, aure kortelių pluoštus atsiuntė March of Dimes, Care, Alzheimer, Paralyžuoti veteranai, Luoši dailininkai, Indėnai, Našlaičių berniukų globėjai ir dar kelios organizacijos, kurių net pavadinimų neįsidėmėjau.

Ką man daryti su šitokia krūva sveikinimų? Bandžiau kam nors atiduoti. Niekas neima. O mano pažįstamų ratas, kuriems turėčiau siuntinėti šiuos sentimentalius vaizdelius, nėra skaitlingas. Tiesą pasakius, žmonės dažniausiai nėra pasiruošę dalintis korteliniais sveikinimais, nes *summa summarum* ši tradicija yra išlaidi laiko ir pinigų atžvilgiu. Taip pat – tuščiavidurė. Didelis čia daiktas, jei tau kas nors nelauktai atsiunčia kalėdinį „Seasons Greetings“ su gražiai atspausdintais sveikinimo žodžiais, po kuriais yra automatiškai įkeverzotas siuntėjo vardas. Ir viskas. Jokio ranka asmeniško sakinio, tarsi žmogus būtų beraštis, ar nesugebąs parašyti bent vieną savo mintį ant popieriaus. Kad ir: Bučiuoju tavo plikę.

* * *

Kortelių platinimo fronte nesnaudžia ir lietuvių išeivių sambūriai. Turi jie pavardžių sąrašus ir, pagal amerikiečių kurpalį, valia valužė, siuntinėja pakietėlius. Juk reikia kaip nors sutelkti lėšų lietuvybei. Būtinai reikia. Ačiū Apvaizdai, kad lig šiol iš tautinės mažumos nesulaukiau tokio kortelių antplūdžio, koks buvo pernai su tais loterijos bilietais, į kurių šakneles reikėjo maždaug šimtą kartų įrašinėti savo antrašą ... Bet tai jau kitos rūšies šalpos derlius ...

Kaip visada, gavau korteles iš *Draugo*. Kai kurios tikrai elegantiškos. Galima nusiųsti į Lietuvą. Jaukūs vaizdeliai. Malonios spalvos. Religiniai tekstai, su kuriais netikintįjį įtikinsi. Gavau ir iš Vydūno fondo, nors nieko bendro su šia leidykla neturiu. Piešiniai dailininkės A. Sutkuvienės. Lakoniški, šmaikščiai stilizuoti su tam tikra lietuviška ekspresija. Kai kam gali patikti, nes tai kas sava yra miela. Žinoma, žodžiai „linkime“ ar „sveikiname“ nesiderina su viengungio padėtim. Aš asmeniškai tik sveikinu ir linkiu.

Dovanų gavau ir kelias prašmatnias „Ateities Foundation“ korteles iš dosnios ponios, kuri nusprendė, kad jų svoris per sunkus oro paštui į Lietuvą. Gražūs Madonos ir kūdikio arba Trijų karalių vaizdai. Vokai su auksiniu pamušalu. Tekstas logiškai santūrus: Linksmų Šventų Kalėdų ir Laimingų Naujų Metų. Virš jo poetų posmai. Vienoje – B. Brazdžionio, kitoje – Julijos Švabaitės. Žodžiu, įspūdis aristokratiškas. Deja, bajoriškai nevalyvus, kai perskaitai tuos kertėje atspausdintus poetų posmus.

Poetai čia niekuo dėti. Tiesiog jų galia. Spausdino kitataučiai ir privėlė klaidų. Bet juk buvo korektoriai lietuviai. O gal jiems tų eilių taisyklingumas nelabai rūpėjo? Svarbu, kad gražiai atmušta. B. Brazdžionio posmo pirmos eilutės „Man žemės vardo skambesy“ įvardis „man“ turi būti „mano“. Trečioje, po „Tu“, nėra kablelio.

J. Švabaitei dar labiau nepasisekė. Antroje ei-

(tęsinys sekančiame psl.)

MAN REGIS

(atkelta iš 7-to psl.)

lutėje „Žmogaus širdis kentėdamas sustoja“ primena man kai kuriuos mūsų mielus miestiečius verslininkus, kurie Smetonos laikais sumaišydavo daiktavardžių gimines. Šį kartą spaustuvininkai moteriškai širdžiai užkrovė vyrišką kentėjimą. Kadangi šis posmas parašytas jambais (skandavimo kirtis krenta kas antras skiemuo), tai paskutinė eilutė „Tavo meile iš naujo suliepsnoja... “ ritmiškai yra sutrikusi. Nuo Adomo ir Ievos laikų „meilė“ priklauso pirmajai kirčiuotei, tad visi kirčiai krenta ant pirmo skiemens. O poetės eilutėje jambų ritmas kirtį nustumia į antrą „meilės“ skiemenį. Nenoriu dėtis nei R. Šilbajoriu, nei V. Daujotyte, bet posmo pabaiga taisyklingiau skambėtų parašyta „Iš naujo Tavo meile suliepsnoja . . . “

* * *

Maga dar ką nors išmintingo pridurti, bet lūktersiu, kol vėl užgrius Kalėdų metas, kol vėl būsiu pasimetęs kaip čiuožėjas su atšipusiom pačiūžom, kol dar nauju kaupu padidės manoji neišsiųstų kortelių kolekcija. Ką su jomis daryti? Nebloga mintis: iš jų sukurti postmodernią instaliaciją.

Pr. Visvydas

ir taip, ir ne

APIE „KAIRĖJIMO EPIDEMIJĄ”

Viename iš paskutinių *Europos lietuvio* numerių tilpo tokio pavadinimo A. Šimkūno straipsnis apie Aleksandro Kwasniewskio išrinkimą Lenkijos prezidentu. Turbūt Kwasniewskis kairesnis už Lech Walensą. Panašiai būtų galima pasakyti ir apie mūsų Algirdą Brazauską, palyginus jį su Stasiu Lozoraičiu. Dėl to nebūtų ko labai rūpintis: visi keturi geri vyrai. Tik šiuo metu abu kairieji buvo šiek tiek populiaresni ir tapo prezidentais. Galbūt sekančiuose rinkimuose laimės dešinieji. Taip dažnai būna demokratiniame pasaulyje.

Kol kas ne visiškai taip vystosi demokratija buvusioje sovietinėje imperijoje. Komunizmo ir iš dalies fašizmo totališlkai ideologizuota politika paliko savo pėdsakus. Jos be galo gausioms aukoms ir jų įpėdiniams atrodė, kad atgavus laisvę tik beprotis galėtų balsuoti už senojo režimo palikuonis, ypač vadinamąją nomenklatūrą, nors man vis dar nelabai aišku, kas po tuo populiariu žodžiu slepiasi. O vis dėlto ne tik Lietuvoje ir Lenkijoje, bet ir kituose buvusios sovietinės imperijos kraštuose taip atsitinka.

Ypač sunku tai suprasti mums, atsidūrusiems Vakaruose. Mes irgi laikome save tos velniškos sistemos aukomis, nors niekas mūsų varu į Vakarus nevarė, o dauguma mūsų toje tariamoje tremtyje taip puikiai įsitaisėme, kaip niekad nebūtume įsitaisę Lietuvoje, jeigu ji po II pasaulinio karo būtų tapusi laisva demokratinė valstybė, kaip skelbė garsioji Atlanto charta.

Mums, aišku, net sunkiau suprasti Brazausko ir LDDP laimėjimą, nei tiems Sibiro tremtiniams ir Gulago aukų palikuonims. Bėgdami iš Lietuvos 1944 m. mes išsinešėme patį žiauriausią Sovietijos įvaizdį, arba, kaip dabar mėgstama sakyti, „imidžą”. Būtent 1941 m. kruvinojo birželio Maskvą. Atsimenu, kai atsisveikindama su manim mama kalbėjo apie sugrįžtantį „raudonąjį pragarą”. O kadangi daugumai mūsų visiškai nerūpėjo, kas dėjosi tame pragare per tuos ilgus sovietinės okupacijops dešimtmečius, tad mes ir ligi šiol pasilikome su tuo „imidžu”, arba, tariant poeto žodžiais, su ta ”GPU užguita” Lietuva. O ten žmonės dirbo, statė ir kūrė ir, svarbiausia, rezistavo ne tik miškuose, bet visur, nuo pačių viršūnių, ligi paprasto kolūkiečio, kuris per patį darbymetį iš Troškūnų važiavo į Šiluvos atlaidus. Net vaikams pasakų rinkinėlius pavadindami „Nei velnio nebijau”.

Ar ji buvo kairioji Lietuva, kaip ją pavaizdavo talentingai parašytame romane *Kryžiai* Vincas Ramonas? Ir taip, ir ne. Ar popų mokyklos auklėtinį Staliną galima laikyti kairiuoju, kuris absoliučiai nesiskaitė su sąžinės laisve, vienu pagrindinių kairumo požymių? Ar jis žiauriausiai nesusidorojo beveik su visais kairiaisiais savo buvusiais bendradarbiais? Pagaliau, ar jis nesurado bendros kalbos su Hitleriu? Jeigu Stalino valdoma Lietuva buvo kairi, kodėl iš jos bėgo tokie idealistai kairuoliai, kaip Steponas Kairys, Kipras Bielinis, Vladas Požėla, Jackus Sondeckis-Sonda, dr. K. Grinius ir kiti. Ar netapo to režimo aukomis tokie kairieji rašytojai kaip Kazys Jakubėnas, Kazys Boruta ir daugelis kitų.

Bet galbūt svarbiausia, kad Chruščiovo ir ypač Gorbačiovo Rusija buvo ne tokia pati, kaip Stalino Rusija, nors to daug kas ir nenorime matyti. Apie tai reikėtų atskirai pasvarstyti. Bet ir iš to, kas čia pasakyta, tuos milijonus lietuvių, lenkų ir kitų buvusios sovietinės imperijos kraštų, kurie šiuo metu krypsta į kairę, nereikėtų laikyti pamišėliais arba kokiais ligoniais.

V. Trumpa

teiginiai ir argumentai

ISTORINIO ĮVYKIO APOLOGIJA

Socialinių mokslų įtakoje vis labiau įsigalint makroekonominių struktūrinių ir organinių istorinių jėgų paieškoms, tų jėgų įtakos atskiram žmogui tyrimams, pačiame istorijos moksle imta kreipti dėmesį ne į istorinių įvykių unikalumą, nepakartojamumą, o į tuos istorinius įvykius nulemiančias antžmogiškas aplinkybes. Istorijos mokslas linksta vis labiau sociologizuotis, antropologizuotis, politologizuotis ir pan. Bet tuo pačiu jis kartais praranda svarbiausią savo ypatybę –žmogiškąjį turinį. Dar nuo „istorijos tėvo“ Herodoto laikų istorikui buvo svarbiausia ne dievų valia (ją pasakydavo orakulai), o tai, kas priklauso nuo žmogaus, kas, anot V. Havelo, yra „žmogaus galioje“.

Prisiminkime vieną įvykį – 19 metų studento Gavrilo Principo šūvį Sarajeve 1914 m. Birželio 28 d. Principas nušovė Austrijos sosto įpėdinį, erchercogą Francą Ferdinandą. Po mėnesio šis įvykis sukėlė Pirmąjį pasaulinį karą. Nors sociologizuojantis istorikas pavadintų tai pretekstu ar dar kaip nori, teigtų, kad karas jau buvo pribrendęs ir pan., bet vis dėlto Gavrilo Principo, 19 m. studento, šūvis betarpiškai sukėlė I pasaulinį karą. Ir buvo, vis dėlto, įmanoma, kad karas be šio šūvio būtų galėjęs neįvykti (sunku ir įsivaizduoti, kaip viskas tada būtų galėję pasikeiti). Gavrilo Principo šūvis – vienintelis, unikalus ir nepakartojamas istorijos įvykis. Jo niekas nebegali pakeisti, nes jis įvyko. O po to prasidėjo karas.

Lietuvos gyventojų ryžtingi veiksmai 1991 m. sausio 13 d. pradėjo sovietinės imperijos griovimą. Juk galėjo būti, kad sausio 13 d. pasipriešinimui neįvykus, ne tik Lietuva nebūtų tapusi nepriklausoma valstybe, o gal ir visas pasaulis stovėtų prie atominio karo slenksčio, Sovietų Sąjungoje įsigalėjus neostalininiam režimui.

Jokia sociologija negalėjo numatyti Gavrilo Principo šūvio Sarajeve ar 1991 m. sausio 13 d. įvykių Vilniuje. Dar 1938 m. istorikas Vincas Trumpa rašė: „Bandė suvesti istorijos teoretikai visą istorinį procesą į tokią formulę: a + x, kur a yra visa, ką žmogus gauna iš išorinių aplinkybių, x vis mažėjąs laisvos valios pasireiškimas, su kuriuo beveik neverta, esą, skaitytis. Deja, čia jų teorijas sugriovė istorijos mokslo praktika, kuriai šitas mažas x, kaip jau nurodė Droysenas, ir sudaro svarbiausią tyrinėjimo objektą“. Ir dar: „Istorija yra nepasikartojanti, tad nėra reiškinys, bet įvykis.“.

Žmogaus neapima joks dėsnis. Pati galimybė formuluoti tokį dėsnį jau rodo, kad dėsnis dar nėra visas žmogus (tebūtų tai seksualinis, biosocialinis ar socialekonominis dėsnis). Tas dėsnio neišsamumas apriboja patį dėsnį, o ne atvirkščiai. Ir žmogus gali (nesakau, kad turi) pasielgti priešingai bet kokiam sugalvoti įmanomam dėsniui.

Tai, kas buvo, yra tikra. Kad Gavrilo Principo šūvis sukėlė I pasaulinį karą, ar kad 1991 m. sausio 13 d. įvykiai stipriai nusvėrė sovietinės imperijos slinktį link griuvimo, yra istorinės tikrovės faktai. G. Orwello romano *1984-ieji* pagrindinis herojus Vinstonas Smithas, gyvenęs šalyje, kur praeities įvykiai žmonėms buvo vaizduojami pagal konjunktūrinius parėdymus, rašė savo dienoraštyje, kad laisvė yra teigti, jog $2 \times 2 = 4$. Lygiai tokia pati laisvė yra teigti, kad Gavrilo Principo šūvis sukėlė I pasaulinį karą ar kad 1991 m. sausio 13 d. lietuviai sugriovė sovietinę imperiją.

Tai tokie teiginiai, kurių neįmanoma paneigti kaip tik dėl to, kad jie <u>buvo</u>, nors ir įmanoma sumenkinti jų vertę. O tas buvimas – autentiškas ir savarankiškas. Įvykį sukūrė ne kokia nors konjunktūra, o konkretaus žmogaus aktas. Ir pats įvykis – visai ne konjunktūra. Taip buvo – tai tiesa. Istorinė tiesa. T.y., praeities nebėra žmogaus galioje. Jos neištrinsi, nepakeisi, kad ir labai norėtum. Bet, kita vertus, žmogus dar tebėra savo dabarties šeimininkas. Ir todėl jis gali būti atsakingas už istorinį įvykį.

Saulius Pivoras

AČIŪ

Už paramą *Akiračiams*, po $ 50, dėkojame p.p.
J. Kizniui
Dr. V. Mileriui ir
J. A. Lukoševičiui.

Akiračių adm.

ŽINGSNIS PIRMYN, DU ŽINGSNIAI ATGAL

Ar 1995-ieji Lietuvoje kuo nors skyrėsi nuo 1994-ųjų?

Ko gero, nelabai. Gal tik LDDP žmonės tapo labiau pasitikintys savimi ir apskritai nustojo kreipti į ką nors dėmesį. Jie nė iš tolo nebėra panašūs į tuos apipešiotus žvirblius, kurie, 1992-ųjų rudenį netikėtai laimėję rinkimus, siūlė dalytis valdžia su visomis partijomis, patekusiomis į Seimą.

Šiandien LDDP nesibodi mokyti gyventi visus, o ypač nepriklausomą spaudą, kuri vienintelė dar liko nepajungta šios partijos kontrolei. Ar taip išliks ir 1996 metais, garantuoti negaliu. LDDP parengti spaudos kontrolės įstatymų projektai turėtų sunaikinti laisvos spaudos egzistavimo pagrindus.

Praėjusieji 1995-ieji, kaip ir 1994 metai nebuvo persilaužimo metai reformuojant Lietuvos ekonomiką, nors ir galėjo tokiais tapti. Tačiau išskyrus tai, kad naujose Vakarų rinkose ėmė apsiprasti apie 1994 metus ten įsispraudusios Lietuvos lengvosios pramonės bei kai kurios kitos įmonės, šalyje esminių pokyčių neįvyko.

LDDP lyderis ir Ministras Pirmininkas Adolfas Šleževičius per trejus buvimo valdžioje metus nė karto nėra kalbėjęs apie naujų darbo vietų kūrimą, nors oficialus nedarbo lygis jau siekia 7 proc. (1994 metais – 3,5 proc.), o realiai jis jau seniai yra didesnis kaip 15 proc.

Tačiau premjeras kalba tik apie stabilumą ir mokesčių surinkimą. Kuklus pavyzdys: didžiausios Zarasų kavinės dienos vidutinė apyvarta – 100 litų (25 USD). Ar reikia klausti, koks yra pelnas ir kavinės darbuotojų atlyginimai?

Praėjusiais metais smarkiai padidėjo daugelis mokesčių. Valdžia jau įvedė apie 50 įvairių licenzijų. Net tarptautinis DHL nebegali pristatyti laiškų klientams, nes tokia licenzija išduota tik Lietuvos paštui. Padidinti akcizai benzinui, alkoholiui, cigaretėms.

Prieš pat Kalėdas buvo svarstoma, ar padidinti fizinių asmenų mokesčius iki 45 proc. Jei tokia įstatymo pataisa bus priimta, visi, kurie uždirba daugiau kaip 550 USD, mokės 45 proc. dydžio mokesčius, be to, tuo pat metu svarstoma pataisa apmokestinti akcijų dividendus ir indėlių bankuose palūkanas.

Verslininkų ir pramonininkų organizacijų nuomone, tokie Vyriausybės veiksmai vers toliau dalį gamybos palikti šešėlyje ir kitaip slėpti mokesčius. Kiti ekspertai atkreipia dėmesį į tai, jog tokie veiksmai neskatina piliečių geriau ir daugiau dirbti ir atitolina viduriniojo visuomenės sluoksnio susidarymą.

Labiausiai kelia nerimą tai, kad net bankai praėjusiais metais beveik neturėjo pelno. Pavyzdžiui, buvo tikimasi, kad visi šalies bankai kartu sudėjus, pernai gaus vos 18 mln. litų pelno (4,25 mln. USD). Žlugo ne tik keletas nedidelių, bet ir pirmojo šešetuko bankai –„Aurabankas" ir Vakarų bankas.

Atrodo, dabartinės Vyriausybės vidaus politikos pagrindas yra žaisti su pensininkais, kurie visiškai priklauso nuo valdžios malonės ir kurie aktyviausiai dalyvauja rinkimuose. Kitaip sakant, 1995-aisiais buvo vėl gyvenama tik šia diena.

Valstybę toliau krėtė skandalai. Tačiau jei Prezidentas dar rado jėgų atleisti savo teisės patarėją R.Andrikį, įtartą ryšiais su mafija, toliau LDDP žmonės perėjo į aklą gynybą, gindami savo bendrus iki galo.

Ypač daug skandalų Vidaus reikalų ministerijoje. *Lietuvos rytas* surado įrodymų, kad pats ministras R.Vaitekūnas važinėjasi vogtu „Mercedes". Tame pačiame laikraštyje buvo išspausdintos nuotraukos, kaip Pravieniškių kalėjime pirtyse maudosi mafijos bosai. Šiame kalėjime apsaugos apginkluoti nusikaltėliai, vežami į ligoninę, iššaudė policininkus ir pabėgo.

Prieš tai buvo aprašytas atvejis, kaip iš Lukiškių kalėjimo mafijozai su policijos apsauga yra nugabenami papuotauti ir susitikti su savo bendrais. Tačiau konservatorių surengta interpeliacija vidaus reikalų ministrui nepavyko, nes LDDP nariai apskritai atsisakė balsuoti.

Pilietinė visuomenė kuriasi lėtai. Atvirų protestų prieš valdžios nusikaltimus pernai beveik nebuvo. Nebuvo net ir streikų, nors dešimtyse gamyklų atlyginimai siekia vos 200-300 litų, o ir tie patys dažnai vėluodavo po keletą mėnesių. Kūrėsi tik naujos partijos.

Tik keli laikraščiai ir radijo stotys, kaip koks milžininškas Sizifas, rideno skandalų akmenis, tačiau rezultatai nesikeičia – akmuo rieda žemyn, nieko neužkliudęs.

Užsienio politikos srityje LDDP vadai susimovė Maišiagaloje, su latvių prezidentu sukurdami slaptą memorandumą, kuriuo naftingas Baltijos šleifas buvo atiduotas Latvijai. Ten jau žvalgo naftą AMOCO\OPAB žvalgai, Lietuva buvo net atšaukusi ambasadorių, tačiau padėtis nepagerėjo. Toks Prezidento ir premjero susimovimas naudingas Rusijai, kuriai nesinori, jog Baltijos politikai laikytųsi vieningos politikos.

Kokie bus 1996-ieji? Tai bus pažadų metai, tačiau jie neturėtų išgelbėti LDDP. Rudenį vyksiančiuose Seimo rinkimuose ji gali tikėtis geriausiu atveju 25-28 proc. balsų.

Kas ateis į valdžią? Greičiausiai kokia nors koalicija, tačiau kokio ji bus plauko, vienas Dievas težino. Blogiausia, kad bus prarasti dar vieneri metai reformuojant ekonomiką. Blogiausia, kad minint šeštąsias nepriklausomybės metines, vis dar teks pripažinti, kad Lietuvoje tebėra sovietinė sveikatos apsaugos ir socialinio draudimo sistema.

Kitaip sakant, tebėra išlaikyta kone absoliuti piliečio priklausomybė nuo valdžios. Valstybės laisvė vis dar netapo asmens laisve.

Rimvydas Valatka

1995.XII.04 Vilnius

SMURTAS...

(atkelta iš 1-mo psl.)

nas, išpūstas ir visai bereikalingas. Niekas spaudos pažaboti nesirengia, nauji spaudos įstatymai dar nepriimti, svarstymai tebėra pradinėje stadijoje, bus įmanoma atsižvelgti ir į žurnalistų pageidavimus... Be to, spauda perdaug neigiamai vaizduojanti Lietuvos gyvenimą.

Nežinau, ar Prezidentas taip tvirtai įsitikinęs valdžios pozicijų teisingumu, ar tik iš pareigos šiame spaudos ir valdžios iečių sukryžiavime palaiko valdžią. Tačiau šiek tiek vilčių, kad gal bus galima rasti kokį nors ir spaudą, ir valdžią patenkinantį sprendimą, šiek tiek yra. Vienas iš tokių pragiedrulių, tai sekančią dieną įvykęs Prezidento susitikimas su *Lietuvos ryto* vadovais.

Kokie yra pagrindiniai valdžios ir ją remiančių sluoksnių priekaištai spaudai? Visų pirma, tai priekaištas dėl žemos spaudos kokybės. Priekaištas teisingas – kaip ir daug kur pasaulyje, ir Lietuvoje blogos spaudos pavyzdžių netrūksta. Džiaugtis galime tik tuo, kad yra ir geros, net labai geros spaudos. Ko dabartinė Lietuvos valdžia, atrodo, nesuvokia, tai kad niekur pasaulyje dar nepavyko aukštą spaudos kokybę užtikrinti įstatymais. Tam nei nėra reikalo, nes spauda – pati demokratiškiausia iš visu institucijų. Prenumeruodamas ar neprenumeruodamas, pirkdamas vieną, o nepirkdamas kito laikraščio skaitytojas kiekvieną kartą balsuoja – ir už, ir prieš. Todėl spauda tik atspindi visuomenės kultūrą, jos tradicijas. Spauda tokia, kokia ir pati visuomenė – kitaip ir negali būti.

Kitas priekaištas, kartu ir reikalavimas, kad spauda rašytų tiesą. Tai apgaulingas reikalavimas, nes tiesos ieškojimas nėra pagrindinis spaudos uždavinys. Tam yra teismai, bažnyčios, mokyklos... Spauda turi visuomenę informuoti. Ir informuoti greitai, išsamiai, visapusiškai, nelaukdama, kol paaiškės tiesa.

Dar vienas neišspręstas ir daug ginčų sukeliantis klausimas yra spaudos atsakomybė. Čia kol kas tebesivadovaujama dar iš sovietmečio užsilikusiais įstatymais, kurie visą atsakomybę, net už reklaminių skelbimų teisingumą ar pasirašytus bendradarbių straipsnius, užkrauna ant redaktorių pečių, tokiu būdu redaktorius padarydami lyg ir savotiškais cenzūros talkininkais.

Kita vertus, spaudos reakciją iššaukė Seime ruošiami naujų spaudos įstatymų projektai, kai kuriais atžvilgias dar blogesni už sovietinius. Kaip, pavyzdžiui, galima būtų sveiku protu pateisinti įstatymo projektą, nustatantį, kokią savo ploto dalį laikraštis turi teisę skirti reklamai. Arba įstatymą, už neteisingos ar klaidinančios reklamos išspausdinimą leidžiantį redakciją bausti bauda, kurios dydis – iki 18 kartų padauginta reklamos kaina. Ir kodėl už tai bausti redaktorius, o ne neteisingą reklamą laikraščiui įsiūliusį sukčių prekybininką?! Visa tai galime suprasti tik kaip priemonę, kuri įgalintų valdžią spūstelti nepalankią spaudą, o „nepastebėti"prasižengimų nuolankioje spaudoje.

Kilus spaudos reakcijai, gruodžio mėn. Seimui buvo pateiktas dar vienas įstatymo projektas, kuriame šitokių sovietinės mąstysenos liekanų nebėra. Dar daugiau, pagal šį įstatymą būtų iš vis panaikinta Spaudos kontrolės valdyba – kraštui gėdą daranti sovietinio Glavlito liekana. Tad šiek tiek vilties, kad spaudos klausimai išsispręs, dar yra.

Z. V. Rekašius

ISTORIJOS POLITIZAVIMAS IŠEIVIJOJE IR LIETUVOJE

Saulius Sužiedėlis
Istorijos fakultetas
Millersville University, Pensilvanija

Istorijos ir bendrai visų mokslo šakų politizavimas bei supančiojimas stalinizmo dogmomis buvo skaudus smūgis komunistų valdomų tautų intelektualiniam potencialui. Kadangi totalitarinės ideologijos pretenduoja į visišką visuomenės ir net individo sąmonės užvaldymą, tad intelektas taip pat turi būti pažabotas politiniams tikslams. Komunizmas ir fašizmas dėjo milžiniškas pastangas politizuoti filosofiją, literatūrą, gal labiausiai istoriją. Ideologizuoti politiniai judėjimai mokslinės, kritiškos istorijos negali pakęsti, kaip negali pakęsti ir laisvo žmogaus.

Žlugus komunizmo politiniam ir ideologiniam monopoliui, turėjo dingti ir tas varginantis kiekvieno gyvenimo aspekto politizavimas, būdingas totalitarinėms sistemoms. Tačiau, pasirodo, komunizmo žlugimas dar neatnešė istorijos „nupolitinimo" – desovietizacija tam yra būtina prielaida, bet jokiu būdu ne garantija. Istorijos politizavimas reiškiasi ir toliau, kitomis formomis. Tai būdinga visoms pokomunistinėms visuomenėms.

Tačiau prieš svarstant politizavimo problemą ir bandant nustatyti kas yra istorijos politizavimas, kaip jis reiškiasi, pagaliau, ar visuomet jis kenksmingas, pirma reikėtų pasvarstyti porą esminių klausimų: ar iš viso istorija yra mokslas ir ar galima ją traktuoti panašiai kaip chemiją ar fiziką?

AR ISTORIJA YRA MOKSLAS?

Išties, atrodytų, jog istoriją traktuojame kaip mokslą. Pažiūrėję į termino „istorija" kasdienį vartojimą, matome kad istorija, tai dalis Mokslų Akademijos, istorikus vadiname mokslininkais, universitete studijuojame istorijos mokslus, daliname istorijos mokslų laipsnius. Tačiau akivaizdu, jog, kita vertus, tuo netikima. Kaip kitaip suprasti reiškinį, kuomet nespecialistai, niekuomet nestudijavę istorijos „mokslo", Lietuvos ir išeivijos laikraščių skiltyse drąsiai taiso profesionalų istorikų „klaidas." Žmonės, kurie be profesinio pasiruošimo nesiimtų aiškinti chemijos ir fizikos principų, ar Einsteino reliatyvumo teorijos, interpretuoja ir revizuoja senovės baltų praeitį, Jaltos įvykius, Čiurčilio užsienio politiką.

Matyt, istorijos mokslas vis dėlto traktuojamas savaip. Istorija įgauna ypatingą politinę reikšmę, nes joje kalbame apie visuomenės atmintį ir praeitį. Tautos, kaip ir asmens gyvenime, atmintis yra tikrovės pažinimo pagrindas. Tai kas mes buvome, lemia mūsų savivoką dabartyje. (Nuo amnezijos kenčiantis asmuo paprasčiausiai nežino kas jis yra, nes nežino, kas jis buvo.) Joks kitas mokslas tiek neatspindi to, „kas mes buvome/esame", kaip istorija. Tad nenuostabu, kad istorija sukelia aistras, kurių nekelia, pvz. chemija. 1987 m. Čikagoje vykstančioje konferencijoje šio straipsnio autorius skaitė paskaitą apie mokslinę istoriją ir nacistų paieškas – kontroversišką ir jautrią temą. Vienas apžvalgininkas spaudoje nusiskundė, kad prelegentas buvo „perdėtai objektyvus". (Kažin ar ateitų kam į galvą kritikuoti matematiką už „perdėtą tikslumą"?) Aišku, būtų galima duoti daugiau (ir rimtesnių) pavyzdžių, tačiau sunku nuginčyti teiginį, jog visuomenės ir net gal dalies akademikų požiūris į istorijos moksliškumą nevienodas ir nenuoseklus.

Bet jeigu ir pripažintume, kad istorijos neįmanoma traktuoti su tuo pačiu šaltu „objektyvumu," kaip pav. chemiją ar fiziką, ir kad istorija užima unikalią vietą tautos gyvenime, vis dėlto nevertėtų atsisakyti istorijai taikytinų moksliškumo ir akademinio darbo principų. Tai, būtent,

– kritiškas ir sistemingas šaltinių nagrinėjimas;

– sąžiningas bandymas laikytis istoricizmo principo, t. y. netaikyti šiuolaikinės visuomenės bruožų ankstyvesniųjų epochų žmonėms (kaip buvo daroma, pvz. rašant apie „tautų kovas" viduramžiuose dar gerokai prieš nacionalinės savimonės sąvokos susidarymą[0]);

– sykį nustačius tyrinėjamo objekto rėmus, klausimą pristatyti kuo visapusiškiau.

Galiausiai, vienintelė įmanoma dirva moksliniam darbui – tai mokslininko ir dėstytojo laisvė netrukdomai dirbti ir kurti, nepriklausomai nuo konjunktūrinių ir politinių reikalavimų.

ISTORIJA IR ATMINTIS

Istorijos moksliškumo problemą komplikuoja ne visuomet įžvelgiamas skirtumas tarp praeities kaip istorijos, tai yra kritiškos įvykių ir procesų studijos, besiremiančios moksliška šaltinių analize, ir praeities kaip atminties, tai yra tų pačių įvykių ir procesų atspindžio individualioje ar grupės sąmonėje. Atminties problema sudėtinga – psichologai tvirtina, kad tam tikrais atvejais įmanoma įdiegti į žmogaus atmintį nebūtus įvykius, arba iškreipti net palyginti nesenų įvykių eigą atminties labirintuose. „Tiesos apie praeitį" problemą tiksliai paaiškina amerikietis rašytojas Steven Rose:

—Problema ta..., kad yra dviejų rūšių tiesa: istorinė tiesa – tai, kas iš tikrųjų atsitiko – ir atpasakota [*narrative*] tiesa... [arba] žmogaus išgyvento...ir prisiminto įvykio atpasakojimas. Jeigu žmogiška atmintis būtų kaip kompiuterio atmintis, tvarkingai surašyta kažkur disketėje ir tiktai laukianti, kol kas nors ją iššauks, tuomet tos dvi tiesos [istorinė ir atpasakota], būtų identiškos. Tačiau mūsų [žmogiškos] atmintys yra biologinės, imlios [*labile*], dinamiškos.

Toliau Rose pabrėžia, kad individui pats atsiminimas, tas „imlus ir dinamiškas" vaizdas, ilgainiui susitapatina su tikrove, nepriklausomai nuo to atsiminimo šaltinio ir nepriklausomai nuo to, ar tas įvykio vaizdas smegenyse iš tikrųjų derinasi su pačiu įvykiu, t. y. su įvykio „istorija", pasilikusia praeityje. Anot rašytojo, nesant būdo nepriklausomai nuo žmogaus atminties patikrinti [verify] atpasakoto fakto autentiškumą, nėra kaip įvertinti skirtingų praeities versijų patikimumo.[1] Todėl savaime aišku, kad stengdamiesi atstatyti praeitį, istorikai pirmiausiai remiasi archyvine medžiaga paprasčiausiai todėl, kad jinai nustato, ką žmonės rašė ir galvojo tada, o ne ką jie sakosi galvoję, darę ir mąstę po daugelio metų, kuomet būna pagunda tikrovę „pasukti" sau naudinga linkme. Ir tai ne dėl to, kad žmonės yra klastingi arba melagiai (nors ir tokių pasitaiko), tai išplaukia tiesiog iš žmogaus prigimties ir jo „imlios" atminties struktūros. Todėl atsiminimai ir „gyvi liudijimai" yra svarbūs papildomi istoriniai šaltiniai, tačiau jie negali atstoti kritiško archyvinės medžiagos tyrimo. Istorija, skirtingai nuo dinamiškos žmogaus atminties, negali būti „nepriklausoma nuo šaltinio".

Jeigu istorija vertinama kaip mokslas, ji turi tapti daugiau negu kolektyvinės atminties atspindžiu; istorija išeina iš to atminties lauko tiktai tapdama kritiška, tikrai moksline disciplina. Jeigu istorija savo prigimtimi ir skiriasi nuo kitų mokslų, tai dar ne priežastis vengti jai taikyti moksliską metodiką.

Atminties fiksavimas – tai dar ne kritiška-mokslinė istorija. Būtina skirtingai traktuoti dokumentų rinkimą, atsiminimų kaupimą, paprasčiausią rašymą apie praeitį (jau nekalbant apie grafomaniją) ir akademinį, profesionaliai paruoštą mokslinį darbą. Ir tai nereiškia arogancijos ir elitizmo, žvilgsnio „iš aukšto," o vien bandymą išsaugoti mokslinės istorijos, kaip ir kitų mokslo šakų, integralumą.

ISTORIJOS POLITIZAVIMAS

Stalinizmo istoriografijos klasiko 1936 m. *Kratkij kurs* įvade skelbiama: „VKP(b) istorijos studijavimas stiprina pasitikėjimą galutine pergale didžiojo Lenino-Stalino partijos, komunizmo pergale visame pasaulyje". Tvirtinama, kad tos partijos istorijos studijos „apginkluoja" studijuojantį žiniomis, leidžiančiomis suprasti dėsningus politinės kovos procesus.[2]

Šis požiūris būdingas tuo, kad istorija traktuojama kaip ginklas, kovos priemonė, t. y. istorija pajungiama politiniams tikslams. Tad gal reikėtų istorijos, arba bendrai mokslo politizavimą apibūdinti plačiausia prasme: istorijos mokslas supratamas kaip priemonė, o ne kaip savaiminis tikslas. Ir šitokia istorijos degradacija nebūtinai turi būti tokia nuoga kaip tame *Kratkij kurs*.

Istorija gali būti pajungta „geriems tikslams" – smerkiant Molotovo-Ribentropo suokalbį arba minint Gedulo ir Vilties dieną. Tad istorijos panaudojimas ne visuomet kenksmingas, o istorija gali tapti ginklu prieš totalitarizmą – ir kas drįstų suabejoti tokios istorijos, kaip priemonės, panaudojimo tikslingumu? Išeina, kad istorija, kaip ir šau-

---

[0] Šio žanro pavyzdys – žinomo istoriko V. Pašutos konjunktūrinis veikaliukas, *Heroičeskaja bor'ba russkogo naroda za nezavisimost' (XIII vek)* (Maskva, 1956).

[1] Citata ir mintys paimtos iš *New York Times Book Review*, 1994.V.21 (Steven Rose, „Two Types of Truth"). Recenzuojamos knygos: Elizabeth Loftus and Katherine Ketcham, *The Myth of Repressed Memory* (New York, 1994) and Richard Ofshe and Ethan Watters, *Making Monsters: False Memories, Psychotherapy and Sexual Hysteria* (New York, 1994). Steven Rose yra parašęs veikalą *The Making of Memory*.

[2] J. Stalin, *Istorija vsesojuznoi kommunističeskoi partii (bolševikov): Kratkiij kurs (M*askva, 1938), p. 3-4.

namasis ginklas, gali būti panaudotas tiek žmogaus laisvinimui, tiek ir jo pavergimui (jį vartoti gali ir partizanas, ir stribas).

Taip mąstant galima pagalvoti, kad klausimas išspręstas – užtenka tik istorijos mokslą naudoti geriems tikslams. Bet ir čia prasiveržia, iš pradžių gal net nepastebimai, istorijos politizavimo pavojai, subtilesni ir labiau gundantys. Vis dėlto istorijos politizavimas, net tariamai geriems tikslams, ją degraduoja, kai visuomenė pratinama prie nekritiškos arba dogmatiškos istorijos, kuomet „geroji" istorija pavirsta sakralizuota arba mistifikuota atminties versija, nepasiduodančia kritikai. Ir jeigu tokia istorija įsiviešpatauja kritiškos ir analitinės (akademinės) istorijos sąskaita, tuomet jau galime kalbėti apie visuomenę, kuri nebesipiktintų *Kratkij kurs* tipo metodika, o piktintųsi tiktai jos politiniu turiniu.

Sakralizuotos-mistifikuotos istorijos ir kritiškos-mokslinės istorijos tikslai neretai yra priešingi. Sakralizuotos, ypač mitinginės istorijos esmė – tai kolektyvinės atminties patvirtinimas ir įteisinimas, siekiant įdiegti vienybės ir grupinio lojalumo jausmus. Šitokios politizuotos istorijos visuomeninis tikslas yra politinis, plačiąja termino „politika" prasme. Kvestionuoti sakralinės istorijos teiginius neįmanoma, nes ji nepasiduoda, tiesiog priešinasi abejonėms, kritikai ir analizei. Ją galima tiktai priimti arba atmesti *en toto*.

Tuo tarpu kritiškos-analitinės istorijos praktika remiasi kritiška moksline analize, nepriklausančia nuo visuomenės politinių reikalavimų. Suabejojimas ankstyvesniais teiginiais, tas natūralus žingeidaus žmogaus klausimas, „ar iš tikrųjų buvo/yra taip?" – žodžiu, abejonė, kritika, analizė – tai kiekvieno mokslininko darbo esmė ir mokslinės pažangos prielaida. Kritiškai analizuoti praeitį reiškia ją įvairiai interpretuoti, kartais net prieštarauti sakralizuotos kolektyvinės atminties reikalavimams, arba bent suabejoti kai kuriais populiarios istorijos teiginiais. Kuomet kritiška istorija kvestionuoja visuomenei brangius praeities vaizdus, ji neišvengiamai iššaukia kai kurių grupių pasipiktinimą ir nepasitenkinimą to kritiško požiūrio autoriais.

Be abejo, istorikas, kaip tautos narys, gali minėti birželio įvykius, tautos genocidą, nulenkti galvą prieš totalitarizmo aukas. Problema iškyla, kuomet istoriko profesinis sąžiningumas neleidžia jam pasiduoti praeities idealizavimo pagundai, jeigu tai prieštarauja kritiškos istorijos išvadoms. Pirmenybė turi atitekti pastarajai, t. y. mokslui, nes politiškai neangažuotam mokslininkui jokia kita alternatyva neįsivaizduojama. Neišvengiamai, nuolaidos sakralinei istorijai (žinoma, tiktai tuomet, kai ji prieštarauja kritiškai metodikai) kelia pavojų demokratinės ir atviros visuomenės vystymuisi, skatina bandymus apriboti, arba iš viso pašalinti istoriją kaip kritišką mokslą, ją pajungiant politiniams tikslams.

POLITIZUOTOS IR AKADEMINĖS ISTORIJOS KONFLIKTŲ DINAMIKA

Politizuota istorija reiškiasi visur. 1995 m. pavasarį, Smithsonian Institution muziejui ruošiant Hirosimos sunaikinimo penkiasdešimtmečio paminėjimą, kilo kontroversija. Buvo bandoma visuomenei pristatyti šį siaubingą įvykį kritišku ir atviru žvilgsniu, atskleisti Antrojo pasaulinio karo paradoksalumą. Ar tai buvo, iš vienos pusės žiūrint, klastingai užpultųjų savigynos aktas, užbaigiantis šį teisųjį karą, ar, iš kitos, bereikalingas destruktyviausias istorijoje karo veiksmas?

Vadinamieji „revizionistai" istorikai teigė, kad amerikiečiams tai buvo rasinis kerštо karas, o japonams – karas ginant savo unikalią kultūrą prieš „Vakarų imperializmą". Iš kitos pusės, pasipiktinę veteranai ir patriotai atmetė bet kokį bandymą kvestionuoti branduolinio ginklo panaudojimo teisėtumą, priešinosi to ginklo padarinių demonstravimui.[3] Vieni norėjo įvykį analizuoti, o kiti norėjo jį paminėti. (Paminklas, kaip žinia, šventas objektas). Akademikai kaltino veteranus „nacionalistiniu siaurumu", o pastarieji istorikus puolė kaip „kultūrinį elitą", siekiantį „revizuoti" istoriją.

Tad net ir ilgas akademinės autonomijos tradicijas turinčioje visuomenėje sakralinę/paminklinę ir moksliškai kritišką istoriją suderinti arba „sutaikyti" ne visuomet lengva. Tačiau brandžioje, demokratinę politinę kultūrą įsisavinusioje visuomenėje greta egzistuoja tiek populiari arba net sakralizuota istorija, tiek moksliškai-kritiška istorija. Tam reikalingos šios sąlygos:

1) vidinės (asmeninės baimės ir „rašymo į stalčių") bei išorinės cenzūros panaikinimas;

2) visuomenės, ypač inteligentijos, pilietinė atsakomybė ir drąsa *viešai* aiškinant ir apibrėžiant sakralizuotos ir mokslinės istorijos skirtingas veikimo sferas ir, kada reikia, akademinių ir inteligentijos sluoksnių pajėgumas viešuose forumuose demaskuoti pseudoistoriją, žinoma, jokiu būdu nereikalaujant cenzūros;

3) universitetų ir bendrai mokslinių institucijų teisinė autonomija ir aukštas prestižas visuomenėje, idant sakralinės atminties „policija" neįgytų politinių priemonių pakenkti kritiškos ir akademinės istorijos procesui.

Esant šioms sąlygoms, istorijos politizavimo reiškiniai demokratinėje visuomenėje kontroliuojami ir tampa mažiau kenksmingi. Aukščiau paminėtų sąlygų stoka lemia žymiai platesnio istorijos politizavimą, taip pat prie autentiškai moksliškos (arba kritiškos) istorijos žlugdymą.

KRITIŠKOS ISTORIJOS STAGNACIJA LIETUVOJE IR IŠEIVIJOJE

Iki devinto dešimtmečio pabaigos Lietuvoje moksliškiausi istoriniai veikalai buvo rašomi bandant apeiti Partijos istoriografijai primestus kanonus. Kitaip negalėjo būti, ir Lietuvoje dirbusių istorikų padėtis nedaug kuo skyrėsi nuo kitų „rytinio bloko" mokslininkų.[4]

Sudėtingesnė buvo padėtis išeivijoje. Išties, atsižvelgiant į sunkias emigracijos sąlygas, pasišventusių žmonių dėka, kultūrinio ir mokslinio darbo atlikta labai daug. Galima paminėti bostoniškę *Lietuvių enciklopediją*, Broniaus Kviklio *Mūsų Lietuvą*, *Metmenis*, *Aidus* ir daugelį kitų reikšmingų išeivijos kultūrinių pasiekimų. Istorinių veikalų ir praeities aprašymų, jau neskaitant vadovėlių, irgi išleista nemažai. Užtenka paminėti Raštikio, K. Griniaus ir kitų istorinių asmenybių atsiminimus, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimų darbų seriją, įvairių rinktinių raštų (pvz. Ivinskio ir Puzino) leidimą, nepaprastai vertingą, kapitalinę Vytenio Statkaus *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1940* (1986) išleistą studiją. Išvardinti paeiliui visus išeivijos istorijos leidybos nuopelnus reikėtų atskiros studijos. Tačiau, net ir laisvame pasaulyje dirbant, originaliai kritiškų mokslinių darbų mažai. Kaip išimtis, galima paminėti V. Trumpos esė apie XIX a. Lietuvos istorijos interpretacijas, K. Girniaus monografiją apie partizanus, L. Sabaliūno, V. Vardžio, P. Čepėno, R. Misiūno studijas.

Tokią padėtį sąlygojo keletas emigracijai būdingų reiškinių, svarbiausia, išeivijos vyresnės kartos istorikų atskyrimas nuo gimtojo krašto bei gynybinės ir konservavimo tendencijos kultūrinėje emigracijos veikloje, siekiančios išsaugoti tam tikrą pasaulėžiūrą arba praeities įvaizdį. Pasaulis keitėsi, tačiau „tikrosios" tėvynės įvaizdis išeivijos sąmonėje liko 1918-1940 mm. Lietuva. Įamžinti nepr. Lietuvos pozityvų įvaizdį ir pasiekimus tapo svarbiausiu uždaviniu.

Išeivijai grėsė ne sovietinė okupacija, bet subtilesnė, kultūriniam identitetui pavojinga asimiliacija arba nutautimas. Savaime aišku, jog prioritetas – išsaugoti esamas (t. y. nepriklausomoje Lietuvoje išvystytas) kultūrines vertybes, o ne kurti naujas. Istorija tapo kultūros konservatorė, bandanti užfiksuoti apriorinį praeities vaizdą. Jeigu ir kildavo nesutarimų dėl praeities, jie buvo daugiau asmeninio, arba smulkaus pobūdžio, retai bandant *analizuoti* Lietuvos istoriją. Visuomeninėje plotmėje, istorija tapo kolektyvinės atminties sargu, t.y. „paminkline istorija": minėjimai, sukaktys, memorialiniai leidiniai. Tuo pačiu, istorija buvo įtraukta į tautos gynimo akciją: prieš lenkus, žydų kaltinimus, svarbiausia, prieš sovietų okupaciją.[5] Pagaliau turime istoriją kaip pedagoginę instituciją, tai yra, tautinio auklėjimo priemonę, tipiškai šeštadieninės mokyklos rėmuose.

Maždaug 1940-1990 laikotarpyje nei Lietuvoje, nei išeivijoje nesugebėta sukurti lietuviškos istoriografijos, tai yra, skirtingų perspektyvų dialogo, kuris praturtintų mūsų akiratį. Kas kita vyko Vakarų akademiniame gyvenime, kur virė kova tarp vis besikeičiančių istorinių interpretacijų, gyvai ieškota naujų metodologinių perspektyvų. Žodžiu, pirmajai modernių istorikų kartai (Ivinskiui, Avižoniui, Jakštui, kt.) netekus sąlygų kurti išeivijoje, ir likusiems tėvynėje kenčiant sovietinę cenzūrą, primiršta, kas tai yra istorijos mokslas. Kritiškos ir novatoriškos istorijos stagnacija išeivijoje buvo izoliacijos ir konservavimo vaisius, o Lietuvoje – politinės priespaudos rezultatas. Tiek vienoje, tiek kitoje visuomenėje, kritiška, originali, moksliška istoriografija tapo išimtimi, kartais net „disidentine".

(Pabaiga kitame *Akiračių* numeryje)

---

[3] Pav. žr. Ian Buruma, „The War over the Bomb," *The New York Review of Books*, 1995. IX. 21; plg. Chris Satullo, „The Enola Gay Exhibit: Grappling with Ambivalence over the Bomb," *Philadelphia Inquirer*, 1994.X.18.

[4] Žr. Vincas Trumpa, „Mūsų istorikų darbai ir dienos," *Naujoji viltis*, nr. 22 (1989), 87-102.

[5] Plg. J. Prunskis, *Lithuania's Jews and the Holocaust* (Chicago, 1979); žr. pvz. N. Nausėdienė, „Ginkime save ir savo tautą", *Draugas*, 1994.XII.14, kur atmetami žydų kaltinimai lietuviams. Autorė pripažįsta, jog „tikrąją tiesą, kaip viskas buvo" žino „tik iš pasakojimų." Taip pat galima paminėti ir J. Dainausko darbus, siekiančius apginti lietuvišką istoriografiją nuo jai primetamų lenkiškų stereotipų ir tariamų Dlugošo falsifikatų.

LEISKIT Į TĖVYNĘ – O KODĖL MES NEGRĮŽTAME?

Pokalbis prie apskrito stalo 42-ajame **Santaros-Šviesos** *suvažiavime 1995 m. rugsėjo 7–10 d. Mičigano valstijoje, Camp Ronora vasarvietėje, spausdinamas kiek patrumpintas*

Ilona Maziliauskienė: Leiskit į tėvynę, ir kodėl mes negrįžtam – nei provokacinis klausimas, nei konfesinis, nėra čia nei puolimo, nei kaltinimo. Tai paprasčiausiai yra paradoksas. Paradoksas būtent toks. Žodžiai „Leiskit į Tėvynę" dainuojami jau 50 metų, vyksta 42-asis *Santaros-Šviesos* suvažiavimas, mažiausiai 40 metų mes vis susitinkam. Pasikeitė situacija nuo 1992 m., kada Lietuva buvo *de jure* pripažinta ir nebėra pavojų grįžt. *Svetima padangė nemaloni, ne,/Tėviškėlę brangią vis regiu sapne.* Sapnai yra išsipildę seniai, bet, perfrazuojant Oscarą Wilde'ą, būtų maždaug taip: gerai arba labai gerai gauti ką nors, bet blogiau, kada visi norai išsipildo. Mes dabar stovim prieš paradoksišką situaciją. Mes esam perėję visas stadijas. Anuomet galvojom, kad kitais metais pasimatysim Lietuvoj – tai buvo tuoj po karo. Aš ne per daug gerai prisimenu tuos laikus, bet taip buvo – manėm, kad greit grįšim. Mes negrįžom. Iš pabėgėlių tapom išeiviais. Šiandien iš išeivių jau virtome emigrantais – mums nebetinka joks kitas žodis. Mes savotiškai jau pasirinkom būdami šio krašto gyventojai, emigrantai. Klausimas, ar esama kokios nors logikos dar toliau už ką nors kovot, kai barikadų nebėra, tėra paprastas gyvenimas. Tad nuvažiavus į Vilnių savotiškai tas klausimas iškyla – na, ten ilgesio dainas dainavot, svajojot grįžt, tai gal grįžkit dabar, gal mes vietoj jūsų į Ameriką važiuosim. Bet, žinoma, į šitą klausimą negalima atsakyt globaliai, negalima daryt jokių išvadų.

Todėl mes sugalvojom visai paprastai: kiekvienas iš pašnekovų pasakys savo priežastis, paskui žaidimo taisyklės bus tokios, kad jie galės ginčytis tarp savęs, jūs galėsit pult juos ir vienas kitą. Kuo daugiau bus dinamikos, tuo geriau. Kad būtų bent šioks toks pokalbio rėmas, sugalvojau esant bent keturias sritis, kur **slypi atsakymas. Pir**moji būtų politinė, susijusi su **klausim**u, ar aš noriu grįžti į Lietuvą tokią, kokia ji dabar yra politine, ideologine prasme. Galbūt man nepriimtinas tas faktas, nors už laisvę ilgai kovota. Antroji būtų socialinė-ekonominė sritis. Ar, pavyzdžiui, aš negaliu pakęsti mafijozų, ar aš bijau, kad galiu prarasti savo pensiją, ar aš nenoriu važiuoti į prastą ligoninę, ar man nepatinka eiti į krautuvę, kur stumdosi, ir t.t., ir t.t. Trečiosios srities būtų sentimentalusis, biologinis klausimas – ar aš galiu palikti savo anūkus, nepaisant to, kad tie anūkai, žinoma, nebegyvena kaip kadaise, kai reikėjo per Atlantą plaukti kelias savaites, jie gyvena kelių valandų atstumu, bet vis vien – ar aš galiu juos palikti, ar aš noriu palikt senus tėvus, savo vaikus, savo draugus, savo kolegas? Ar aš iš viso jau šiandien myliu Lietuvą tik iš tolo? Ar aš iš viso myliu bet kokį kraštą? Ar man tas kraštas – bet koks – ką nors reiškia? Tai, žinoma, psichologija ir sentimentai. Nes bet koks grįžimas visada yra grįžimas į prarastą laiką, į savo jaunystę. Tai ypač pasakytina apie vyresniąją kartą. Jie nori grįžti ne apskritai į Lietuvą, o į tą Laisvės alėją, kurią paliko išvažiuodami.

Vidurinioji karta, kuri neišvažiavo, bet buvo išvežta, kaip, pavyzdžiui, aš, šie yra dvilypiai – dvi civilizacijos, dvi kultūros visąlaik kryžiavosi jų gyvenime. Trečioji – čia gimusioji karta, jiems Lietuva tėra tik dvasinė tėvynė, Amerika yra jų gimtinė.

Ketvirtoji sritis, kur galima būtų ieškoti atsakymo – kultūrinis, internacionalinis sluoksnis. Tai yra identifikacija. Mes galime identifikuotis arba su kraštu, arba su miestu, su kaimu, net ir su namu, galime identifikuotis su Europa, net su visu pasauliu, galime su idėja... Identifikacijos klausimas yra labai platus. Mums ypač jskaudus yra internacionalizmo klausimas, mes matom jį, kaip savaip pavojingą. Tai irgi gali tapti kliūtimi grįžti Lietuvon. Lygiai kaip ir kultūrinis aspektas – ar, pavyzdžiui, mes norime gyventi provincijoj? Juk Lietuva yra kultūrinė provincija ir bus, nepaisant to, kad ji yra geografinis Europos centras, nors ir tai gal tėra iliuzija, nes, man regis, bent keli kraštai skelbiasi turį Europos centrą, prancūzai neseniai vieną aptiko savo šaly.

Be abejonės, prašysiu atvirumo, bet norėčiau, kad būtų kalbama preciziškai, be abstrakcijų, kad būtų kalbama dalykiškai. Nereikia pradėti nuo piktų kaltinimų, vengti šališkumo ir sutelkti dėmesį į darbus. Pirmoji savo nuomonę pasakys Vitalija Bogutaitė.

Vitalija Bogutaitė: Pirmiausia norėčiau suskirstyti tuos „mes" į tris grupes. Pirmieji būtų mūsų tėvai, arba tie, kurie baigė mokslus Lietuvoj, antroji grupė – jau čia, Amerikoje, mokslus baigę žmonės, trečioji – čia gimę, čia augę. Pirmoji grupė, kitaip tariant – mūsų tėvai, pasakytų, kad per vėlu keisti gyvenimo būdą. Antroji grupė pasakytų, kad ten, Lietuvoje, mūsų niekas nenori ir niekas nelaukia. Be to, čia daugelis turi savo darbus ir pragyvenimo šaltinį, taigi nepaliks visko ir nelėks. O trečioji grupė pasakytų labai paprastai – Amerika yra mūsų namai. Kad mūsų iš tikrųjų niekas Lietuvoje nenori, nėra valstybinė paslaptis. Dar niekur negirdėjau, kad būtų pasakyta: grįžkite, broliai. Nei buvusi valdžia, nei dabartinė ne tik kad nekvietė, nekviečia, bet dar ir kiša pagalius į ir taip sunkiai besisukantį ratą. Įsivaizduokite, kas atsitiktų, jei atsirastų naujas lietuviškasis Mozė ir surinkęs visus po pasaulį išsibarsčiusius lietuvius per kelis mėnesius parvestų juos namo. Turiu galvoj – tėvai, seneliai, anūkai, urnos su tėvų palaikais burtų lazdele mostelėjus atsiranda Lietuvoj. Visa infrastruktūra sugriūtų ir, mano nuomone, kiltų pilietinis karas. Jau dabar yra *jūs* ir *mes*. O kas būtų, jei savininkai imtų masiškai atsiiminėti gražiuoju ar piktuoju savo namus, savo žemę? Bet ar apskritai to reikia? Aišku, kad ne. Ką reiškia sugrįžimas? Ar tas šimtaprocentinis sugrįžimas yra svarbus? Ar 100% sugrįžta tiktai tie, kurie grįžta urnose? Šiais laikais, kada ir Luizianoje sėdėdama galiu laisvai skaityti, sekti visą spaudą, galiu surinkti telefono numerius ir ramiausiai kalbėtis su Vilnium kaip su Čikaga ar Los Andželu. Ar sugrįžimas yra tik fizinis? O gal yra ir kitas sugrįžimas – dvasinis? Ar man reikia būti Vilniuje, kad galėčiau skaityti *Literatūrą ir meną, Metus, Kultūros barus*? Aišku, kad ne. Yra ir kitas klausimas: ar būtų naudinga Lietuvai, jei visi sugrįžtume? Nemanau. Ir štai kodėl. Maža tauta turi turėti užtarėjų – savo stiprią diasporą. Aišku, negalime sakyti, kad daug prisidėjome prie Sovietų Sąjungos subyrėjimo, bet nemanau, kad pakenkėm primindami didelių įtakingų valstybių vyrams, kad vis dėlto mes ne patys sulindom į tą vadinamąją tautų broliją. Dar kartą savęs klausiu: ar reikia sugrįžti? Ir atsakymas peršasi maždaug toks: kiekvienas apsispręs ir suras sau tinkamą laiką, vietą ir aplinkybes. Jau yra nemažai sugrįžusių – grįžo poetas Kazys Bradūnas, Vytautas Zalatorius, tai mano kartos žmogus, bet aš bijau, kad tik jis vėl negrįžtų atgal... Iš jaunesnių grįžo Tadas Klimas, Rita Dapkutė ir daug kitų, kurių aš čia nesuminėsiu. Sunku peršokti per tą 50 metų balą. Mes kalbam ta pačia kalba, bet jau žodžiai reiškia mums visai ką kita. Pavyzdžiui, mums ar bent man, visiškai nesuprantama nuostata, kad kažkas kažką turi duot. Jeigu man duoda, vadinasi, aš nuo to kažko priklausau, iš manęs reikalauja arba reikalaus. Toks konfliktas man visiškai nepriimtinas. Dabar klausimas, kodėl aš turėčiau palikti draugus, patogius namus, įprastą gyvenimo būdą ir keisti įprastą aplinką į mažiau pažįstamą, netgi svetimą. Visa tai būtų galima daryti, jeigu tai atsvertų aukštesnės vertybės, kurių negali pasiekti jokiu kitu būdu.

Tada kyla klausimas, ką veiksi grįžęs? Jeigu, tarkim, grįžti, negausi jokios informacijos, kaip reikalus tvarkyti. Prezidentas kvietė grįžti jaunimą, ką tik baigusį mokslus, ir padirbėti. Bet nedavė jokios informacijos, kur kreiptis, kas duos patarimų, kokį darbą gali susirasti. Be to, tas jaunimas yra dar žalias savo profesijoj, nėra pinigingas, nes buvo tėvų išlaikomas, ir, man atrodo, čia toks kvietimas, kaip susitikęs pažįstamą sakai: „Užeik pas mane kada nors". Man atrodo, kad yra daroma didelė klaida, nes neišnaudojamos, sakyčiau, „aukso kasyklos" – tai mano kartos žmonės, išėję į ankstyvą pensiją. Jie finansiškai yra apsirūpinę ir nebūtų našta Lietuvai. Niekas į šituos žmones nekreipia dėmesio. O juk, jei mes grįžtumėm, iš nieko darbo neatimtumėm, o tik padėti galėtume. Mano karta nei išėjus, nei sugrįžus. Kai nuvažiuoju į Vilnių, man ten lyg namai. Parvažiuoju čia – irgi namai. Man atrodo, nereikėtų tuo tarpu spręsti arba – arba. Aš pati labai mielai pabūsiu pusę metų ten, pusę metų čia. O jau mano vaikams – jiems čia namai, o Lietuva – nepažįstama žemė. Labai norėčiau, kad jiems eventualiai būtų ten lyg namai, o čia namai, nes kitaip jiems būti negalės. Baigdama norėčiau susumuoti taip: sugrįžti visam laikui šiuo metu nematau realios galimybės. Nuvažiuoti ir pabūti, pasidžiaugti kultūros lobiais – labai malonu. Man atrodo, kad grįžti į Lietuvą yra tas pats, kas svečiuotis pas tėvus – atvažiuoti malonu, bet reikia grįžti į savo šeimą.

Zenonas Rekašius: Į klausimą taip, kaip į jį liepiama atsakyt – vienaskaita, atsakyčiau: nevažiuoju namo todėl, kad žmona nevažiuoja. O neturiu pakankamai ryžto palikt žmoną čia ir važiuot pats vienas. Jeigu pavyktų žmoną šiandien prikalbint, tai rytoj aš jau būčiau Lietuvoj. Man jokių problemų nėra. Nuvažiuoju į Vilnių, kur esu buvęs 1939 metais tris dienas, ir jaučiuosi namie! Niekada man nekyla klausimas, ką aš ten veiksiu. Niekada man nekyla klausimas, kodėl manęs ten nekviečia! Negaliu net suprasti, kodėl mane turi kviest kas nors namo? Ne savo noru aš išvažiavau, nenorėjau išvažiuot. Dabar yra galimybė grįžti atgal, ir mes išsisukinėjam, ieškom pasiteisinimų, kodėl negrįžtam. Tai gal reikėtų pasižiūrėt iš kitos pusės ir pavartyt savo nešvarią sąžinę, nes daug mes esam sau melavę. Juk bent pusė išeivių iš Lietuvos važiavo ne tik iš baimės, bet ir geresnio gyvenimo ieškoti. 1940 metais Lietuva ne tik prarado nepriklausomybę – tais metais daugeliui žmonių labai pablogėjo gyvenimas. Ir išvažiuojama buvo ta dingstimi, ir ten, kur galbūt ateityje gyventi bus geriau. Kai 1949 m. prasidėjo pabėgėlių emigracija į užjūrius, buvo ypač daug kalbama, kad mūsų pareiga būti arčiau Lietuvos, kad mums reikėtų telktis kurioje nors Europos valstybėje, bet nesistengėm mes to padaryt gavę galimybę į Ameriką išvažiuot, todėl, kad čia buvo geresnis gyvenimas, čia daugiau dolerių. Ir dabar, kai po visų nuolatinių gražių, graudžių ašarojimų „Leiskit į Tėvynę", – leidžiama į tėvynę, tai dabar jau sakom – kvieskit mus grįžt, jei nekviesit, nevažiuosim... Tačiau kodėl mus turi kviest? Valdžia nepasiūlo? Tuo pačiu sakiniu, Vitalija, sakai, kad tau

labai nepatinka, kai valdžia ką nors duoda, bet juk yra galimybė nuvažiuot ir savarankiškai gyvent. Spjauk į tą valdžią, esi nepriklausomas žmogus, turi nepriklausomo gyvenimo patirties, ką? Kol valdžia nesikiša, nediktuoja tau, gali eit savo keliu, užsiimt savo bizniu, gali daryt, kas valdžiai patinka ar kas nepatinka – lygiai tą patį gali daryt ir į Lietuvą nuvažiavęs. Mano manymu, bent pusė išeivių išvažiavo iš Lietuvos visai nė negalvodami kada nors sugrįžti. Tad klausimas tik toks, kodėl ta kita pusė negrįžta? Daugelis negali grįžt, nes ilsisi po žeme. Didelė dalis yra tokių, kurie buvo išvežti iš Lietuvos dar visai vaikai, ir jie nėra pasižadėję grįžti. Bet 1989 metais, kai Aukščiausioji Taryba labai sunkiomis sąlygomis dirbo, kai reikėjo iš Lietuvos kalbėti pasauliui, kas iš Vilniaus kalbėjo angliškai? Visas būrys labai jaunų žmonių. Be pinigų. Be nieko. Bet su didele didele doze idealizmo. Kas buvo visi tie jauni vertėjai, kurie naujausias žinias perduodavo? Tai buvo žmonės, kurie nepabūgo – vieni pusmetį pabuvo, kiti metus, o kai kurie ir liko Lietuvoje. Tai va, šitie žmonės buvo nuoširdūs! Mes labai daug turime veidmainybės. Štai kodėl dabar mes išeivijoje labai lengva sąžine linkę, atvirai pasakysiu, pamokslaut Lietuvai. Ir kodėl mes taip patenkinti, kad Lietuvoj į valdžią išrinko buvusius komunistus? Todėl, kad pagaliau turime pasiteisinimą! Turime pasiteisinimą – į Lietuvą grįžti negalime, nes ten ne tokia valdžia, kokia turėtų būt. Ne aš kaltas, Lietuva kalta, jie kalti. Kas nors kitas kaltas. Po šito pokalbio, matyt, daugiau turėsiu priešų negu draugų, bet, gerbiamieji, prisiminkime – o kas neprisimena, tegul pavarto Vokietijoje leistą lietuvišką spaudą, kas ją leido? Lietuvių bendruomenė? Ne! Tremtinių bendruomenė. Dabar mes ginčijamės dėl sąvokos – ar teisinga vadintis išeiviais, ar kaip kitaip... Ogi tada vadinomės tremtiniais, tai buvo daug didesnis melas, nes niekas mūsų netrėmė. Kodėl mes taip mielai sau melavom, kad esame tremtiniai? Dėl neramios sąžinės. Mes pabėgom iš Lietuvos, palikom ją varge ir mus sąžinė labai graužė. Ir tai buvo labai patogus pasiteisinimas: mes tremtiniai, mes vargstam. O dabar po visų vargų ir visų trėmimų turtingai gyvename ir randame milijonus priežasčių, kodėl negalime grįžti. Aš taip pat negrįžtu, ir man gėda prisipažinti, kad neturiu pakankamai ryžto, bet ten mano namai ir gal dar grįšiu.

Kęstutis Keblys: Aš iškart pagalvojau: negerai, kad mes nesurepetavom. Užtat, kad aš tikrai nepasiruošęs atsakyt, kodėl sėdžiu Luizianoje, o ne Šiaurės Atėnuos. Juk tai labai jau neįdomus dalykas. Ir aš norėčiau į tą dalyką pažiūrėt trupučiuką objektyviau: ne kodėl aš negrįžtu, o kodėl visa bendrija negrįžta. Vienas labai nemalonus dalykas, kuris atsitiko todėl, kad nebuvo repeticijos, yra tas, kad man su Zenonu pirmą kartą reikia dainuot arijas iš tos pačios operos, tik kitokiu balsu. Ima siaubas ir graužia sąžinė, kad reikės panašiai kalbėti. Prieš kiek metų galvojau, kad šita tema, atsakymas į klausimą – tai socialinė problema, ir atsakyt reikia sociologiškai – paleist anketą, apklausą padaryt, surinkt atsakymus, perleist per kompiuterį, tada būtų dalykas aiškus. Kompiuteris man pasako, kiek procentų dėl tokios priežasties, o kiek dėl kitokios neketina grįžti, aš ateinu, pateikiu mokslinius duomenis, ir šventa. Tiesa aiški. Trumpai būtų ir gerai. Ir visi patenkinti, ir aš atlikau gerą darbą. Bet esu senas tinginys ir tinkamai nepasirengiau tokiam moksliškam tyrimui. Pirmiausia todėl, kad sociologinių apklausų visiškai nereikia, jeigu norim atsakyt į kilusį klausimą. Nes tos sociologinės apklausos niekuomet nepasako tikros tiesos, tu gali atsivežt pilną sunkvežimį užpildytų anketų, ir vis tiek tiesos neatrasi. Kodėl? Todėl, kad apgaulingi yra žmonės, ypač jeigu klausiama apie ką nors asmeniška – jie niekada nesako teisybės, jie gudrauja, teisinasi, jie racionalizuoja, giriasi, juokauja, pyksta ir stačiai meluoja. Taigi apklausos tegali nustatyti, kaip tie žmonės pasisako, o ne tai, ką jie galvoja. Apklausa, jei būčiau ją padaręs, atsakytų tik į klausimą, kaip išeiviai oficialiai motyvuoja savo apsisprendimą, kuo pateisina jį, bet jokiu būdu neatsakytų į klausimą, kodėl jie iš tikro negrįžta. Atsakymo reikėtų ieškoti ne kokiomis nors apklausomis, bet rimtu logišku mąstymu, pradedant nuo pradinių principų ir pamokslaujant nuo moralinių aukštumų.

Vieną hipotetinį atsakymą radau *The Wall Street Journal*, vienam straipsnely apie latvius dipukus, apie priežastis gyventi Latvijoj. Vienas latvis, atrodo, iš Kanados, pardavęs namus, automobilius, televizorius ir visą savo mantą, pasiėmęs žmoną ir vaikus sugrįžo gyvent į Rygą. Susirado darbą ir štai pasakoja korespondentui visus savo įsikūrimo gimtinėje nuotykius ir bėdas. Pasiklausęs tų baisokų istorijų, korespondentas klausia: kodėl tu iš patogios, civilizuotos aplinkos išsikraustei į tokią dykvietę kaip Ryga? Ir tas latvis atsako: tai savaime suprantama, neįsivaizduoju, kad būčiau galėjęs kitaip pasielgt. Šitiek metų mes stengėmės išlaikyti savo kalbą, savo kultūrą, savo vaikams perteikti latviškumą, kad po viso to negrįžti į Latviją būtų visiškas nesusipratimas. Tai logiškas visos mūsų visuomeninės veiklos, viso gyvenimo tęsinys. Tas pats turėtų būti ir mums, lietuviams. O jei mes į Lietuvą negrįžtam, ar visos mūsų praeities, visų pastangų išlaikyt lietuvybę, visų tų kalbų ir lenktyniavimų Lietuvą laisvinant, ar tai visų tų dalykų nepaverčia jei ne melu, tai bent jau nelabai gražiu dviveidiškumu. Kad negrįžtame į Lietuvą – tai faktas. Čia nereikia jokių sociologinių tyrimų, kiekvienam iš mūsų užteks vienos rankos pirštų suskaičiuot, kiek iš mūsų pažįstamų ir draugų jau grįžo į Lietuvą ir ten gyvena. O va visi kiti mes čia esam. Mūsų lietuviškas gyvenimas čia rieda savo vaga, lyg nė nežinotume, kad Lietuva jau penkeri metai nepriklausoma, ir lyg nežinotume, kad mūsų vieta yra ten, o ne čia. Mes tempėm savo vaikus su verksmais į šeštadienines mokyklas, mes lakstėm pas senatorius, demonstravom Vašingtone ir visur kitur, o dabar negrįžtam į Lietuvą. Mes statėm lietuvišką operą, ir statom ją dar ir dabar Čikagoj, mes aukojom VLIK'ui, ALT'ui, BALF'ui ir visokiems fondams, o dabar negrįžtam į Lietuvą. Mes prisiekinėjom gyvąja lietuvybe, o dabar negrįžtam į Lietuvą. Kas su mumis atsitiko? Zenonas sakė, kad nieko su mumis neatsitiko, kad bent pusė mūsų iš pat pradžių tokie kiaulės buvom. (*Juokas salėje*). Nežinau, aš nenorėčiau sutikt, man atrodo, kad tas procesas vyko trupučiuką lėčiau, ne iš karto tokie pasidarėm. Kodėl mes tam tikra prasme melavom ir tam tikra prasme dabar meluojam? Man atrodo, kad atsakymas gan paprastas ir aiškus. Mūsų dvasią užvaldė materializmas ir nihilizmas. Dingo mūsų idealizmas, dar nežinau, galima ginčytis, ar iš viso jo turėjom. Gal mes jį sau tik įsikalbėjom, nes kalbėjom apie jį labai daug. Dingo mūsų moralinė stiprybė. Mus prirakino šiam krašte mūsų turtas, mūsų išlepimas, lengvo gyvenimo stilius. Štai dėl ko mes negrįžtam. Bet tokio atsakymo, manau, nesulauksit, net jei nuoširdžiausiai klausit savo draugų. Išgirsit ne tokius atsakymus, o daug visokių kitokių ir prisirinksit daug tikrai įdomios negrįžimo motyvacijos. Kai kas sako: negrįžtu Lietuvon, nes Lietuva mūsų nenori, o iš tikro negrįžta todėl, kad nenori palikti savo triaukščio namo prie ežero su baseinu. Arba sako: negrįžtu todėl, kad Lietuvą valdo komunistai ir siaučia mafija. Netikėkit. Negrįžta, nes iš ten bus baisiai nepatogu skraidyti žiemą į Floridą ar Havajus. Sako, negrįžtu, nes ir čia reikia palaikyt lietuvybę. Netikėkit. Negrįžta, nes nenori palikt garbingų, pelningų techninio direktoriaus pareigų savo firmoj. Arba sako: jau grįžtu, nusipirkau butą Vilniaus senamiesty. Netikėkit. Nes Lietuva tokiam tėra įdomus egzotiškas kraštas, bet ne savas... Daug keistų, fantastinių pasiteisinimų galėtume išgirsti, apklausinėję vienas kitą. O iš tikrųjų negrįžtam todėl, kad jau seniai išgaravo mūsų tautinė ištikimybė, lietuviškos sąmonės likučiai jau nebepajėgia atsispirt gero, saldaus, patogaus gyvenimo pagundai. Iš mūsų lietuviškumo beliko tik akcentas kalbant anglų kalba.

Ilona Maziliauskienė: Mes čia sakom, kad šiandien elgiamės nelogiškai, nes juk atvažiavę tiek daug kalbėjom apie Lietuvą, tiek daug demonstravom ir t.t. Man atrodo viskas paprasčiau. Visos ar bent dauguma emigrantų grupių, tuo labiau politinių pabėgėlių, ką paprastai jie iš tikrųjų daro? Išvažiavę jie sukuria surogatą, imitaciją valstybės arba miesto, ir galų gale tas surogatas tampa tikrovės dalimi. Yra sukuriama atmosfera: draugijos, baliai, paminėjimai, ir užvis svarbiausia, kad bijoma svetimos aplinkos, nes svetimoj aplinkoj yra tam tikras pažeminimas, atsisakymas, panieka, o savo aplinkoj gali būti darbingas, gali būt vadas, organizacijos pirmininkas. Ir jeigu aš, buvęs generolas, turiu šluot fabriką, tai bent kartą per savaitę aš grįžtu ten, kur esu tas, kas buvau. Yra grynai psichologinė situacija, ir ji galioja ne tik mums, lietuviams, bet visiems. Tokiu būdu egzistuoja DP [*angl. displaced persons* – perkelti asmenys]. Ir dabar kas atsitinka? DP – nemalonus dalykas, bet morališkai ir psichologiškai saugus. Čia aš žinau, kas yra kas, žinau, kas svarbu, kas nesvarbu. Čia aš žinau, kad jei mane kas puls, būsiu apgintas, nes esame grupė didžiulėj, neutralioj, indiferentiškoj masėj. Tai visai nereiškia, kad visas mūsų veikimas buvo tik žaidimas. Psichologiškai jis buvo mums reikalingas. Be abejonės, ateina diena, kai reikia pasirinkti, kai reikia grįžti į aplinką, kur mes nebesvarbūs. Mes – ne vaduotojai. Mes eiliniai žmonės. Mes į Lietuvą atvažiuojam kaip emigrantai. Gal kažkada įsivaizdavom, kad iškilmingai įžengsime kaip vaduotojai, bet šito nėra, nes mes nieko neišvadavom. Mes ėjom pas senatorius, iš džiaugsmo mes ėjom iš proto, jei kuris iš jų pasakydavo kokį vieną sakinį, jei kuris nors, penktas vanduo nuo valdžios, teikdavosi ateit į Dainų šventės atidarymą, mes apie jį šokinėjom... Tai buvo vienas pasaulis. Antrasis pasaulis, mūsų pasaulis, išlaikė tam tikras struktūras ir mes prie jų pripratom. Tad čia aš sutinku ir su Kęstučiu, ir su Zenonu: be abejonės, mes melavom! Visi žmonės, kuriantys surogatą, meluoja. Ima dėvėti tam tikros rūšies kostiumą arba kaukę. Pagaliau kaukė priauga prie veido, ji tampa žmogaus dalimi, nuimti jos nevalia. Tai tiek bendrų samprotavimų.

Dabar asmeniškai – matot, aš niekad nebuvau patriotė. Aš nepripažįstu nei patriotizmo, nei nacionalizmo. Visiškai netikiu, kad galima mylėt abstraktą. Tai būtų lygiai tas pat, kai žmogus sako: aš labai myliu žmoniją, aš galėčiau atiduot gyvybę už žmoniją, aš tik nepakenčiu to niekšo mano kaimyno (*juokas salėje*). Tas pats yra, kai sako: aš myliu tautą. Mes nemylim tautos, mes mylim paskirus žmones. Kai mes sakom – tėvynė, mes mylim ne abstraktą, mes mylim tą miestelį, tą akmenį, tą medį, tą Laisvės alėją – mes mylim konkrečiai. Man Lietuva yra ten, kur yra lietuvis. Anot anglų, ten, kur yra palaidotas nors vienas anglas, yra Anglijos žemė. Man Lietuvos žemė yra ten, kur palaidoti mano tėvai. Man nereikia niekur važiuot. Aš tikiu tauta, kuri ten gyvena. Jai esu lojali. Bet absoliučiai atsisakau idėjos, kad patriotas, tikras lietuvis turi Lietuvoje gyventi, kad jis turi taip galvoti, kaip kiti lietuviai, turi taip jausti, kaip kiti, privalo manyti, kad lietuviai geri, dori, vaišingi ir t.t. Aš esu prieš.

(Pabaiga sekančiame numeryje)

KATALIKŲ SPAUDOS NEGANDOS LIETUVOJE

1995 m. lapkričio 4 d., Ateities savaitgalio Čikagoje metu, Lietuvoje leidžiamo savaitraščio *Dienovidis* redaktorė Aldona Žemaitytė skaitė paskaitą apie dabartinę Lietuvos katalikų spaudą. Susirinko pilna salė senyvos publikos. Amžiaus vidurkis – maždaug 70 metų.

Redaktorė Žemaitytė ta proga pademonstravo savo meistriškumą žaisti visais susirinkusiųjų jausmų klavišais ir apeliuoti į jų storas pinigines. Kaip vėliau pranešė vis dar nepailstantis *Draugo* reporteris J. Žygas (*Draugas* 1995, lapkr. 21 d.), kitą dieną įvykusio katalikų sambūrio metu vyko tikros krepšinio varžybos – kas daugiau pinigų įmes į Žemaitytės krepšį. Prel. J. Prunskis įmetęs „tritaškį", paaukodamas *Dienovidžiui* 15,000 dol. Vargšas *Draugo* milijoninis fondas!

Bet grįžkime prie *Dienovidžio* redaktorės paskaitos. Jos kalba buvo prisodrinta seniai girdėtomis „laicistinių liberalų" ar „laicistinio liberalizmo" frazėmis. Mat, kaip prisipažino Žemaitytė tą atvirumo minutę, ji savo stiprybę semia iš prieškarinių romuvų, o ten, kaip žinome, tos frazės buvo *de rigueur*.

Mus, tačiau, nustebino paskaitos pesimistinis tonas. Katalikų spaudai Lietuvoje blogai sekasi – nėra skaitytojų, nėra katalikų žurnalistų. Pavyzdžiui, *Katalikų pasaulis* atgimimo laikotarpiu ėjo 100,000 tiražu, o šiuo metu sumažėjęs iki 7,000. Skaitytojams, esą, nepatinka bažnytinė leidinio tematika. *XXI amžius*, anot Žemaitytės, šiuo metu turi 5,000 prenumeratorių ir neatspindi nei Lietuvos katalikų rūpesčių, nei įvykių katalikų Bažnyčioje. *Naujojo židinio – Aidų* tiražas sumažėjęs iki 1,200. Žurnalas skiriamas nedidelei grupelei nuo gyvenimo atitrūkusių intelektualų, savo turiniu ir nelietuviškos medžiagos tūriu gerokai atitolęs nuo buvusių *Aidų*. Redaktorė pripažino, kad rašančiųjų tarpan Lietuvos katalikų spauda pritraukia „sužalotos psichikos žmones", nuo kurių reikia visom keturiom gintis. Tai išgirdęs, mintimis redaktorei palinkėjau pasklaidyti mūsiškio *Draugo* „Laiškų" skyrių... Nors, antra vertus, „be *Draugo* laiškų nebūtų smagu". Vytauto Didž. universitetas Kaune kadaise žadėjo suruošti katalikams žurnalistams kursus, sukviesti išeivijos žurnalizmo pažibas, išmokyti juos katalikiškai rašyti, bet pažado neištesėjo – toliau skundėsi Žemaitytė.

Redaktorė pasistengė auditorijai įžiebti ir optimizmo kibirkštį: katalikiškosios spaudos Lietuvoje padangė nėra tokia visiškai niūri. Anot Žemaitytės, egzistuoja *Dienovidis*. Ir nors jo tiražas taip pat smukęs iki 7,000, savaitraštis, vienintelis iš katalikiškų leidinių Lietuvoje, patenkina doros katalikiškos spaudos reikalavimus. Kame šio leidinio pasisekimo paslaptis? Pasak redaktorės, *Dienovidis* deda medžiagą, kuri patinka išeivijos katalikams, o šie laikraštį dosniai paremia. Be išeivijos paramos negalėtume finansiškai išsilaikyti – paaiškino Žemaitytė.

Redaktorė Žemaitytė neapsiėjo nepalietusi ir į šuns dienas neišdėjusi Lietuvos didžiąją, „laicistinę", spaudą. Apie rafinuotojo *Lietuvos ryto* grėsmę Lietuvos katalikų dorai galima būtų net atskirą paskaitą paskaityti, prisipažino Žemaitytė. Bet kame grėsmė, ir kame *Lietuvos ryto* paslaptis, paskaitininkė jos klausiusiam auditorijos dalyviui taip ir nesugebėjo paaiškinti.

Keista, kad savo kalboje Žemaitytė visiškai neprisiminė *Lietuvos aido*. Juk Lietuvos katalikai, būdami konservatyvioji Lietuvos visuomenės dalis, gali skaityti konservatyvųjį *Lietuvos aidą*. Tad kam čia sielotis dėl atskiros katalikiškos spaudos? Kuo *Dienovidyje* po Egidijaus Borkio slapyvardžiu pasislėpęs Lietuvos politiką komentuojantis žurnalistas skiriasi nuo, tarkim, *Lietuvos aide* rašančiųjų Žičkaus ar Pečeliūninės? *Lietuvos aido* mįslė paskaitoje taip ir liko neįminta.

Redaktorei Žemaitytei baigus kalbėti, salė plojo net užsimerkusi, o ten dalyvavęs „laicistas" iš džiaugsmo turbūt būtų šokinėjęs nuo kėdės, klausydamasis apie katalikiškos spaudos negandas.

KAI VIENAME STRAIPSNYJE IMA ČIULBĖTI 27,320 PAUKŠČIUKŲ...

Sakote, neįdomi išeivijos spauda. Trūksta joje vaizduotės, minties polėkio, dvasingumo, originalesnės minties... Nieko panašaus! Netrūksta mūsų spaudoje straipsnių, kuriuos skaitydamas net nepajunti, kai pradedi plasnoti padebesėliais ir kartu su dangaus giesmininkais imi čiulbėti pasakiškas melodijas. Kartais pasitaiko net tokių deimančiukų, kokių nerasi niekur kitur pasaulyje. Toks yra ir dr. doc. Juozapo Tomkaus straipsnis *Drauge* (1995.XI.9) apie kolūkinio kaimo „gerovę".

Jeigu kartais jus atbaidė šiek tiek prozaiškas to straipsnio pavadinimas, paskaitykite dar kartą. Nesigailėsite. Bus tokia dvasinė puota ir atgaiva, kad paskui tris savaites jokių kitų laikraščių neskaitysite, nenorėdami sugadinti burnoje užsilikusio malonaus skonio.

Pradžioje drauge su dr. doc. Juozapu pasimėgaukime prieškarinio Lietuvos kaimo idile. Tai rugiapjūtė: „Į laukus vyrai išeidavo pasipuošę baltais namų darbo baltiniais, persijuosę tautine juosta. Už jų išsirikiuodavo moterys – pėdų rišėjos. Prie rugių lauko pasimelsdavo ir pradėdavo šventą rudens darbą – rugiapjūtę." Taip ano meto žemdirbys laukų darbus dvasiškai įprasmindavo...

O bolševikų propagandistai buvo mums įkalbėję visai kitokį rugiapjūtės vaizdą: sunkus darbas, kibirai prakaito. Pasirodo, netiesa. Nes koks kvailys puoštųsi baltais marškiniais, žinodamas, kad jie netrukus išmirks sūriame prakaite.

Taip lyg saldainiukus išpuošęs rugiapjūtės vyrus, moterims docentas Juozapas net menkiausio papuošalėlio pagailėjo. O galėjo kokią šilko skarą iš Prūsų, diržą auksu lietą. Bet kur tau. Šykštumas ar profesinė nedrąsa prisiliesti prie moteriškų papuošalų? Bent jau rūtų vainikėlius ant galvos galėjo uždėti – vis būtų tikroviškiau, dvasingiau...

Dabartinis Lietuvos kaimas nebe toks, koks buvo anksčiau. „Dauguma kaimo žmonių šeimų, išvytų nuo žemės, persikėlė į miestus, kurie senyvo amžiaus žmonėms tapo tikrais kalėjimais " – rašo toliau docentas Juozapas, nė nepagalvodamas, kaip ši jo informacija kompromituoja *Draugo* laikraštį. Juk dar ne taip seniai tas pats *Draugas* rašydavo, kad sovietai kaimiečius laiko prievarta pririšę prie kolūkių, verčia pusvelčiui dirbti, o kad žmonės neišbėgiotų į miestus, kaimo gyventojams įvedė skirtingus pasus, su kuriais mieste prisiregistruoti neįmanoma... Tik jauni vyrai karuomenėje tarnaudami gaudavo normalius pasus, todėl po karinės prievolės jaunimas į kaimą nebegrįždavo. Kaime liko beveik vien seni žmonės... O, pasirodo, buvo visai priešingai. Todėl įdomu, kaip dabar *Draugo* redaktoriai paaiškins savo skaitytojams, kodėl anksčiau jų laikraštis juos taip apgaudinėjo?

Daktaras docentas toliau mums aiškina, kad dar ir dabar „dauguma išvarytų nuo žemės šeimų norėtų grįžti į kaimą, tačiau neturi kur: sodybos nugriautos, iškirsti sodai, želdiniai, užversti šuliniai". Užtat jei prez. Brazauskas, užuot ilgėjęsis kolūkinės praeities, imtų ir atstatytų tas nugriautas sodybas, atkastų tuos užverstus šulinius, būtų toks masinis grįžimas iš miesto į kaimą, kokio žmonija dar nėra mačiusi. Septyniasdešimtmečiai, aštuoniasdešimtmečiai, devyniasdešimtmečiai prieš 1950-tuosius nuo žemės išvaryti kaimiečiai kad patrauktų atgal: vieni lazdelėmis pasiramstydami, kiti su vežimėliais, treti tiesiog iš kapinių, su karstais ant pečių... Tokio „sustojusių gyvenimo laikrodžių" nutapyto peizažo nerasite niekur kitur...

Tačiau pati įdomiausia ir vertingiausia straipsnio dalis pagrįsta nuoga, tvirta, nesugriaunama skaičių logika. Daktaras docentas Juozapas mums išaiškina, kokia apgaulinga buvusi ta kolūkinio kaimo „gerovė": „1976 m. Lietuvoje buvo 27,320 kolūkių. Turint omenyje tai, kad Lietuva buvo suskirstyta į 44 administracinius rajonus, o kiekviename jų buvo po vieną pavyzdinį kolūkį, lieka 27,276 kolūkiai, kurių valstybė nerėmė. (...) Buvęs CK sekretorius ir aukščiausi respublikos partiniai nomenklatūrininkai dabar nostalgiškai kalba ne apie tuos 27,276 kolūkius" – baigia savo „sunkiąją aritmetiką" gerbiamas docentas daktaras.

Tie partiniai respublikos nomenklatūrininkai, man atrodo, tikrai ne apie tuos 27, 276 kolūkius galvą suka. Jie niekaip nesugeba suskaičiuoti, kiek laiko 27,276 *Draugo* redaktoriams trūko įkopti į šiuos žurnalizmo everestus...

O aš labai atsiprašau, kad apie Lietuvos kaimą visiškai nieko nežinau. Tuo tarpu gerbiamas dr. doc. Juozapas už mane žino tik truputį mažiau.

Jūsų

Dogas Buldogas

Drausmės sargyboje

Niekas neprisiminė, kad slenkant negailestingam laikui, šiuolaikinė Lietuvos visuomenė įstojo civilizuotų tautų tarpan, tai yra tapo sekuliarizuota. Kaip ir visose Vakarų valstybėse, taip ir Lietuvoje žmonės, įskaitant ir katalikus, skaito spaudą ne todėl, kad ji katalikiška. Skaito, ieškodami sau naudingos informacijos. Ir panašių pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Prisiminkime 40 ar 50 milijonų katalikų Amerikoje ir jų mėgiamiausią spaudą. Ji tikriausiai yra didmiesčių dienraščiai, o ne *Commonweal* (Amerikos katalikų svaitraštis, rašąs apie dienos įvykius, literatūrą ir menus). Iš auditorijos spindinčių akių matėsi, kad čia susirinkę politinės katalikybės veteranai per ilgus metus išeivijoje išsaugojo klerikalinės Lietuvos idealą, be civilinės metrikacijos ir visos eilės kitų pilietinių teisių. Tačiau „nesulaikysi upės bėgimo", sako poetai. Taip ir anie laikai nugrimzdo praeitin nesugrįžtamai.

L. M.

laiškai

Akiračiai
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Ill. 60620

PAGARBA VYT. ZALATORIUI

Akiračiai yra gana įdomus, nors kartais ir gana kontroversinis mėnraštis. Čia dažnai randame gyvos polemikos ir tai pritraukia skaitytoją. Ar nebuvo įdomu skaityti *Akiračių* polemiką su kanadiškiu Vyt. P. Zubu apie Henriką Paulauską ir paties H. Paulausko laišką?

Visuomet mėgau Vyt. Gedrimo (Henriko Žemelio) vedamą „Lietuva ir išeivija spaudos veidrodyje". Tie, kurie karts nuo karto bendradarbiaujame lietuviškoje spaudoje, žinome, kad surinkti medžiagą tam skyriui ir dar pridėti komentarus nėra toks jau visai paprastas darbas. Nėra kalbos, kad Henr. Žemelis yra mėnraščio „spiritus movens".

Man, asmeniškai, labai patinka Vyt. Zalatorius. Komplimentais nesišvaistau ir jo nepažįstu, bet rašo jis aiškiai ir protingai. „Akademinės filosofijos" čia nėra. Straipsnis „Lietuva ne namai" (1995 rugsėjis, nr. 8) yra vienas iš geriausų, kokį paskutiniu laiku teko skaityti. Jo Lietuvos žmogaus „definicija" yra tokia gera ir tiksli, kad galima visai drąsiai lyginti su Aleksandro Zinovjievo „Homo Sovieticus". Labai teisingai straipsnis baigiamas teiginiu, kad, „ko gero, visgi patogiau mylėti Lietuvą iš tolo" (Mano pabraukta). Kad Vyt. Zalatorius yra visu 100% teisus – duodu pavyzdį. Atsikviečiau pusbrolį „muziką". Atskrido birželio 22 dieną ir turėjo grįžti rugp. 3 d. Į detales neįsivelsiu. Vyt. Zalatoriaus lietuvio žmogaus Lietuvoje „definicijai" atitiko visais atžvilgiais, priedo dar 24 valandų alkoholikas. Birželio 30 d. tiesiai iš Minocqua, Wisc. (350 mylių) pristačiau į O'Hare ir palinkėjau daug laimės. Mano ir žmonos nervai atlaikė tik 8 dienas. Jau gavau trečią laišką – lyg niekur nieko!

Tas pats Vyt. Zalatorius 1994 m. spalio mėn. *Akiračiuose* parašė labai įdomų straipsnį pavadinimu „Karas prieš Skuodį". Trumpai ir aiškiai, išdėtyta visas KGB šantažas ir į tuos voratiklius įkliuvę žmonės. Turime begalę labai naivių žmonių Lietuvoje, o taip pat ir čia – išeivijoje. Buvę KGB karininkai turi geras tarnybas, o kryžiuojamas buvęs disidentas ir politinis kalinys Vyt. Skuodis.

Remiu savo pusbrolio Vyt. Baltušio - Girinio partizanų ryšininkes. Viena iš jų gyvena Vilniuje. Jos pavardė Bronė Keraitė - Laukaitienė. Sibiro tremtinė, vos vos galą su galu suvedanti. „Money order" čekius siunčiu doc. dr. Vytautui Skuodžiui (jis savęs niekuomet netituluoja), o jis iškeitęs banke įteikia Bronei Laukaitienei ir pats kartais ją sušelpdamas. Tai toks yra Vyt. Skuodis ir man garbė, kad esame baigę tą pačią Panevėžio J. Balčikonio gimnaziją.

Leonas Baltušis

Minocqua, Wisc.

NEREIKALINGI SUSITIKIMAI

Pasiskaičiau *Akiračiuose* V. Zalatoriaus įdomius pasisakymus apie dabartinį Lietuvos gyvenimą. – Išsvajotoji Lietuvėlė, kur ir darbą ir butą, ir giminių turiu,– sako V. Zalatorius, darosi vis svetimesnė. Ypač žmonės. Kasdien jie čia tave stebina kažkokiu nesuprantamu archaiškumu, iracionalumu, formalizmu. Pridėk prie to dar jų uždarumą, nekalbumą, svetingumo ir draugiškumo stoką, pavydą, tinginystę, apsileidimą, pasipūtimą ir nemandagumą, chroniška melavimą ar nutylėjimą, nuogą egoizmą bei beatodairiškumą, siekiant kokio abejotino tikslo – tai gausi visuomenę, kurioje nė kiek ne maloniau gyventi kaip tarp svetimtaučių. Man labai patinka atviras V. Zalatoriaus pasisakymas, kuris nieko „nevynioja į popierių".

Dabar mano klausimas: kai iš Lietuvos atvažiuoja į Lemontą Lietuvos prezidentas, Ministras pirmininkas, ar Seimo užsienio reikalų pirmininkas, kodėl 300 lietuvių skuba į salę paklausyti tų Lietuvos vadovų kalbų?

Ką gi naujo jie mums pasako? Atsakymas: Nieko. Mes ir be jų tą visą žinome iš Lietuvos ir užsienio lietuvių spaudos. Gale, dar dalis susirinkimo dalyvių, užduoda tiems vadams naivius klausimus.

Jeigu mes nesilankysime susitikimuose su jais, tai ir jie čia daugiau nevažinės. Tuo pačiu, nebus reikalo ir mus mokyti „mandagumo" taisyklių.

Vytautas Šeštokas

Los Angeles, Ca

Gerb. Redaktoriau:

Perskaičius Vyt. Zalatoriaus straipsnį „Lietuva ne namai" rugsėjo mėnesio *Akiračiuose*, negaliu nutylėti į jį neatsakiusi. Aš irgi esu viena iš naujakurių Lietuvoje ir pajutau antipatiją šio straipsnio turiniui bei tonui. Tai labai negatyvus tonas, konfrontacinis, ciniškas, įžūlus. Jis įžeidžia ir kursto jau ir šiaip egzistuojančią poliarizaciją tarp išeivijos ir vietinių lietuvių. Šis straipsnis nei vienai iš trijų pagrindinių pasaulio lietuvių grupių – t. y. tų, kurie liko Lietuvoje už geležinės uždangos, tų, kuriems pavyko pabėgti ir įsikurti įvairiose šalyse ir tų, kurie čia dabar atvyko gyventi ir dirbti – nė vienai iš jų nedaro jokios naudos.

P. Zalatoriau, kreipiuosi į Jus tiesiogiai, lyg vyktų tarp mūsų pasikalbėjimas. Jūs pradedate pasisakymu, kad visą dabartinės Lietuvos generaciją „reikia nurašyti". Tai, p. Zalatoriau, labai pavojingas ir neteisingas mąstymas – ką nors nurašyti, nesvarbu, ar tai būtų vienas asmuo, ar ištisa žmonių karta. „Nurašyti" šiuo atveju reiškia atsisakyti atsakomybės jausmo. Tada tikrai „ko gero, visgi patogiau Lietuvą mylėti iš tolo". Jūsų pavyzdžiai – šešiolikmečio Tomo nusikaltimas prieš socialinę tvarką, vieno darbuotojo apgailėtinas charakteris, posovietinės visuomenės biurokratiniai nesklandumai, vandalizmas, policijos inercija, kuriuos Jūs pateikiate kaip dabartinės Lietuvos beviltiškos būklės liudijimą, man regis, nepakankamai apgalvoti, šališki, paremti siaura patirtimi. Vandalizmas, deja, egzistuoja visur, kaip ir blogi, apsileidę policininkai. Tai ne vien Lietuvai būdingi dalykai, ir Jūs tai gerai žinote. Visur tenka susijaudinti dėl siauro biurokratų mąstymo, bet biurokratiniai nesklandumai labiau suprantami posovietinėse visuomenėse, negu išvystytos demokratijos šalyse.

O dabar dėl Tomo ir netikusio darbuotojo elgesio. Kiekvienam tokiam pavyzdžiui aš, irgi iš siauro patyrimo, galiu pasiūlyti visiškai priešingą. Štai du iš daugelio, kurie liudija ne tik apie dorą, gražiai besivystantį Lietuvos jaunimą, bet ir apie mokytojus, kurie dirba savo darbą, nepaisydami sunkių sąlygų ir skandalingai žemų atlyginimų. Žinau apie projektą 9-toje vidurinėje mokykloje, gavusioje iš vieno labdaros fondo labai kuklią paramą per to fondo jaunimo iniciatyvos skatinimo

(tęsinys sekančiame psl.)

GERIAUSIA NAUJAMETINĖ DOVANA
„Akiračių" metinė prenumerata.
Tik dvylika dolerių.
Užsakydami „Akiračius" savo giminėms, draugams
ar pažįstamiems Jūs ne tik suteiksite jiems
malonumą, bet ir pratęsite mėnraščio gyvavimą.

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė .....

Gatvė .....

Miestas ..... Valstybė ..... Zip .....

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Illinois 60620-5647

Prenumerata $ 12.00
Auka ..... $.....
Pridedu čekį $.....

SABONIS NEŽAIDĖ ČIKAGOJE

Nors 1995-tų metų lapkričio 11 d. Čikagos lietuviai tikėjosi matyti Arvydą Sabonį Portland'o „Trail Blazers" gretose žaidžiant prieš Čikagos „Bulls", aukštasis centras visas rungtynes prasėdėjo ant atsarginių suolelio. Pasibaigus rungtynėms Portland'o treneris P.J. Carlesimo paaiškino: „Jam skaudėjo koją. Prieš tai mes sužaidėm trejas rungtynes keturių dienų laikotarpyje... Vakar rungtynės jam buvo labai sunkios... šiandien skauda koja ir mūsų daktaras patarė nežaisti". Pats Sabonis pasakė – „Buvau išėjęs pasižiūrėti per apšilimą ar galėsiu. Aišku, negalėjau".

Sabonio susižeidimas buvo patempta kulkšnis, bet daug kam Sabonio kojų negalavimai primena praeitį. Ilgą laiką kentėjęs skausmus abiejose kulnyse, 1987-ais metais Sabonis nutraukė Achilo sausgyslę ne vienoje, bet dvejose vietose. Mikrochirurgijos pagalba, pritaikant gabalą jo šlaunies muskulo, sausgyslė buvo atstatyta. 1988-ais metais Sabonis praleido keletą mėnesių JAV, atstatydamas kulnį „Trail Blazers" priežiūroje. Nuo tada daug krepšinio žinovų stebėjosi, kad jis iš viso dar sugeba žaisti. Kaip legendinis Achilas, Sabonis žinojo, kad kiekvienu momentu jo kulnis gali jį pražudyti.

Šiuo metu jis yra 31 metų NBA naujokas, bet toks naujokas, kuris, anot profesionalų, „gali padaryti poveikį". Carlesimo mano, kad Sabonio amžius yra pliusas: „Per trumpą laiką, skirtą priprasti prie profesionalų, jis tik gerėja. Mano nuomone, jis pranašesnis už daugelį lygos naujokų. Jo amžius yra pliusas. Sabonis yra krepšinį žaidęs ilgą laiką, todėl jam truks žymiai trumpiau priprasti prie naujo žaidimo pobūdžio, negu kitiems krepšininkams".

Dėl Sabonio sugebėjimo judėti po krepšinio aikštę Carlesimo pareiškė: „Jis manęs nenustebino. Bėgimo greitis nėra jo stiprybė. Tačiau nedaug jo ūgio žaidėjų lygoje prilygsta mėtant kamuolį į krepšį, rezultatyvumu po krepšiu ir, svarbiausia, perduodant kamuolį. Savo sugebėjimu efektyviai perduoti kamuolį Sabonis yra vienas geriausių šiuo metu žaidžiančių aukštaūgių krepšininkų. Bėgioti pirmyn ir atgal krepšinio aikštelėje nėra jo forte, bet tai nėra būtina. Kiekvienas krepšininkas turi savo pliusų ir minusų. Arvydas turi daugiau pliusų negu minusų".

Kiek minučių Carlesimo tikisi Sabonis praleis krepšinio aikštelėje sezono metu? Prieš rungtynes Čikagoje Carlesimo man aiškino, kad „bandome jo laiką aikštėje riboti 24-25 minutėmis. Iki šiol mūsų planas buvo, kad jis žaistų po 12 minučių dviejuose ketvirčiuose, o likusius du ketvirčius praleistų ant suolelio".

Pats Sabonis traktuoja atėjimą į NBA, kaip savo karjeros viršūnę. Aiškindamas man savo apsisprendimą šiais metais atvykti į JAV jis pareiškė, jog jo kontraktas Europoje buvo pasibaigęs ir todėl jis nutaręs iššauti „paskutinį savo šovinį". Paklaustas kodėl neatvyko anksčiau, jis mąstė – „Nežinau. Aštuntais nebuvo įmanoma. Devintais (1989 m. – Red.) tik pradėjo leisti žaisti užsienyje. Tada atvažiavo iš Ispanijos ir man konkrečiai pasiūlė kontraktą. Nieko nelaukęs pasirašiau". Ar anuomet Portland'as jam irgi nesiūlęs kontrakto? „Tuo metu tik kalbėjom – nieko nesiūlė". Turėdamas penkių metų kontraktą su Portland'u Sabonis apie jį kalba, kaip apie „paskutinį kontraktą".

Sabonis nemano, kad žaisti NBA turėtų būti sunkiau negu Europoje. Į klausimą šia linkme jis atsakė: „Tas pats Europoje – tik Europoje treniruojasi, o čia žaidžia. Tik atvažiuoti reikia, o lėktuvas (klubo – AES) geras". Anot Sabonio, truks laiko patobulinti anglų kalbą. Bet Carlesimo nemato čia jokių problemų. „Jis supranta labai gerai, yra protingas, ir moka kelias kalbas. Jo anglų kalbos mokėjimas geresnis negu daug kas įsivaizduoja. Per trumpą laiką Portland'e jo kalba labai pagerėjo – neturime sunkumų su juo susikalbėti", pasakė Portland'o treneris.

Deja, lapkričio 11 d. vakarą Sabonis Čikagoje nežaidė. Jis žaidė po kelių dienų, o lapkričio 16-tą „Trail Blazers" rungtyniavo su Sacramento „Kings". Sabonis „Trail Blazers" sumetė 15 taškų. Marčiulionis pelnė 18 taškų „Kings" komandai. Sabonis įmetė jo vienintelį bandytą mesti tritaškį, o Marčiulionis – du iš dviejų tritaškių. Po dviejų dienų Sabonis žaidė 29 minutes prieš Phoenix'ą, įmesdamas 17 taškų ir atkovodamas 16 kamuolių nuo lentų.

Anot Lietuvos Kūno kultūros ir sporto departamento direktoriaus Vytauto Neniaus, Lietuva NBA gerai atstovaujama. „Tai stimulas kitiems krepšininkams siekti sporto aukštumų ir puiki auklėjamoji priemonė vaikams, traukia juos į krepšino aikštes žaisti krepšinį, tapti „saboniais" ir „marčiulioniais". Sabonis padeda, kad tie vaikai turėtų krepšinio aikštes. Nenius sako: „Sabonis su partneriais yra įkūręs A. Sabonio krepšinio mokyklą, kur treniruojami jaunieji krepšininkai, statomas naujasis kompleksas, kur bus viskas, ko vaikams reikia".

Sabonis su Portland'u pasirašė kontraktą penkeriems metams. Anot Sabonio buvusio trenerio Vlado Garasto – „Amerikiečiai turėtų tausoti Arvydą ir labai gerai prižiūrėti jo koją. Nežiūrint, kad Sabonis nėra toks greitas kaip jaunystėje, jis NBA turėtų palikti ryškų pėdsaką". Tačiau Čikagos lietuviams teks laukti kitų metų, kad pamatytų Sabonį

Portland'o „Trail Blazers" treneris P.J. Carlesimo jau yra treniravęs dvi Lietuvos krepšinio žvaigždes: Arvydą Sabonį, šiuo metu žaidžiant už Portland'ą ir Artūrą Karnišovą, anksčiau žaidžiusį už Seton Hall Universitetó komandą. Mes pklausėme jo nuomonės apie lietuvių krepšinį.

„Aš manau, kad lietuvių krepšinis yra puikus. Tiek daug gerų žaidėjų ankstyvesnėse Sovietų Sąjungos rinktinėse buvo lietuviai, o paskui matėme ką jie pasiekė 1992-tų metų Olimpijadoje!

Ta šalis turi gerus trenerius ir gerą krepšinio mokyklą. Neįprasta, kad tokiame mažame krašte būtų tiek daug gerų krepšininkų – ne tik sportininkų, kurie pajėgūs žaisti, bet suprantančių žaidimą. Artūras buvo krepšininkas su galva ir tai didžiausia jo stiprybė. Jis iš tikrųjų žino kaip žaisti krepšinį. Daug sportininkų moka žaisti krepšinį ir tas yra puiku, bet nedaug padaro žaidžiančius kartu su jais geresniais. Arvydas pakelia savo komandos draugų žaidimo lygį, nes pažįsta krepšinį ir moka kamuolį pasuoti. Mano supratimu neatsitiktinumas, kad yra tiek daug gerų krepšininkų iš Lietuvos, kurie ne tik talentingi, bet ir moka žaisti šį žaidimą".

„Vėjuoto miesto" United Center krepšinio aukštėje, nebent „Bulls" ir „Trail Blazers" susitiktų posczoninėse varžybose,.

A. E. Senn

LAIŠKAI

(atkelta iš 15-to psl.)

programą. Moksleiviai, kaip ir Tomas – šešiolikmečiai, entuziastingai dirbdami papuošė mokyklą puikiais kūriniais, pakeisdami niūrų sovietinio stiliaus interjerą; po to surengė literatūros ir muzikos vakarą, kurio pažiūrėti pakvietė savo rėmėjus. Šie buvo nustebinti ir pradžiuginti jaunų žmonių kūrybingumu, ryžtu ir dvasia.

Prieš porą dienų, jei būtumėte saulėtą rytą išėję pasivaikščioti Jaunimo sode Vilnelės pakrantėje, būtumėte užtikęs didelį būrį linksmai nusiteikusių vaikų iš Vilniaus Pedagoginio universiteto mokyklos Lazdynuose, kurie, mokytojų prižiūrimi, rinko šiukšles ir prikritusias šakas nuo upės šlaitų. Kalbėjau su viena mokytoja, Audrone Bagdoniene, kuri paaiškino, jog ši vaikų talka Vilniaus gamtosaugos skyriui yra integrali dalis mokyklos ugdymo metodikos. Gabios ir pasišventusios pedagogės, naujai mąstantis jaunimas.

Jūs turite jauną Jus nuvylusį bendradarbį, o aš pažįstu Gintautą ir Giedrių, kurie abu yra sukūrę privačius biznius: pirmasis kepyklą, antrasis reklamos dizaino studiją. Abu darbštūs, motyvuoti, sėkmingi.

Nelyginkite savęs su psichiatru. Jūs toli gražu neturite psichiatro kantrybės bei supratimo. Geras psichiatras moka klausyti ir stebėti, neteisdamas savo paciento. Geras psichiatras suprastų, kad penkiasdešimt metų trukusi totalitarinė represija negali nepalikti tam tikrų neigiamų atspaudų psichikoje. Lietuvos ir kitų Rytų Europos kraštų perėjimas iš uždaros į demokratinę ir atvirą visuomenę yra radikalus, neturintis istorinio pavyzdžio. Jam nėra nei aiškių rodyklių, nei formulių. Tai padaryti labai sunku. Geras psichiatras tai suprastų.

Dėl Jūsų pasisakymo, kad lietuviai nemoka natūraliai elgtis ir išvados, kad masinių renginių pomėgis ir Lietuvos teatro aukštas lygis susiję su „bėgimu nuo tikrovės", leiskite Jūsų paklausti: viena, kas yra „natūralu", ir antra, ar jauno režisieriaus Oskaro Koršunovo genialus teatro menas tikrai kabo ant tokio plono logikos siūlo?

Mačiau puikų paradą, vieną Vilniaus miesto šventės dieną linksmai ir nerūpestingai vingiuojantį Pilies gatve. Nelabai supratau šventės temą, bet tai nesvarbu. Ėjo sodrių spalvų viduramžių stiliaus kostiumais apsirengusios gražios merginos. Ant arklių jojo riteriai. Žingsniavo būrys margaspalvių vaikų, vieni su „pagoniškais" vainikais, kiti nešini savotiškomis iš šiaudų supintomis puošmenomis ant pečių. Vienas tautinių šokių vienetukas sugebėjo susukti ratelį ir tuo pačiu metu judėti prmyn (!), neprarasdamas eisenos ritmo. Praėjo eilė paslaptingų, juodai apsivilkusių, užsimaskavusių sidabrinėm kaukėm figūrų. Jau temo. Daug kas nešė deglus. Kiti dainavo. Eisena buvo be tikslių rėmų, truputį chaotiška, dalis publikos žingsniavo kartu. Visas miestas atrodė sujudęs gatvėse. Man tai atrodė labai natūralu ir gera. Nenorėjau likti stebėtoja, norėjau eiti sykiu su jais, pasijusti vilniete.

P. Zalatoriau, kaip Jūs sakote, turite pasirinkimą. Sutinku, kad patogiau ir lengviau mylėti Lietuvą iš tolo. Bet prasmingiau ją mylėti iš arti. Įdomiau ir pačiam įsijungt į paradą.

Su pagarba ir nuoširdžiais linkėjimais,

Dalia Gruodis

Vilnius